

Nr 94.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 16 och 30 §§ i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank; given Stockholms slott den 13 februari 1920.

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändrad lydelse av 16 och 30 §§ i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

GUSTAF.

F. V. Thorsson.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 16 och 30 §§ i lagen den 12 maj 1897
för Sveriges riksbank.

Härigenom förordnas, att 16 och 30 §§ i lagen den 12 maj 1897
för Sveriges riksbank skola erhålla följande ändrade lydelse:

16 §.

Riksbanken äger att såväl vid huvudkontoret som vid avdelningskontoren

a) på deposition avgiftsfritt mottaga penningar att utan räntegottgörelse återbetalas vid anfordran eller å tid, som vid insättningen bestämmes; skolande bevis över sålunda insatta penningar ställas till viss man;

b) likaledes utan avgift eller räntegottgörelse mottaga och å giro-räkning föra penningar med förbindelse att vid anfordran tillhandahålla räkningshavaren vad å räkningen inestår.

I sammanhang med girorörelsen må riksbanken vidtaga de anordningar, som kunna finnas erforderliga för underlättande av betalningsutjämningar (clearing).

Dessutom må fullmäktige kunna åt firmor, som hava växeldiskontering i riksbanken och ej själva driva bankrörelse, öppna upp- och avskrivningsräkning mot räntegottgörelse.

Ävenså må, där omständigheterna sådant påkalla, räntegottgörelse kunna av fullmäktige medgivas för medel inestående å depositions-räkning.

30 §.

Fullmäktig i riksbanken må ej den vara, som icke är svensk medborgare; ej den, som står under förmynderskap eller som är i konkurs-tillstånd; ej den, som är förklarad ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd icke må utöva allmän befattning; ej den, som genom utslag, vilket ännu icke vunnit laga kraft, är dömd till straffpåföljd, varom sist förmäles, eller som är ställd under framtiden för brott, vilket kan medföra sådan påföljd; ej den, som är förklarad ovärdig att inför rätta föra andras talan.

Fullmäktig må ej vara ledamot av styrelse i annan bank än sparbank eller postsparbanken.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 13 februari 1920.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
 Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
 Statsråden: PETRÉN,
 NILSON,
 LÖFGREN,
 friherre PALMSTIERNA,
 UNDÉN,
 THORSSON,
 HOLMQUIST,
 OLSSON.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Thorsson, anförde här-
 efter följande:

Den 22 september 1917 erhöll 1917 års bankkommitté i uppdrag,
 bland annat, att verkställa utredning rörande frågan om anordnande av
 statlig bankverksamhet av samma art som vanlig bankrörelse.

*1917 års
 bankkommit-
 té's betänkande
 i frågan om
 anordnande
 av statlig
 bankverksam-
 het.*

Den 6 oktober 1919 har nu kommittén avgivit betänkande, inne-
 fattande utredning i berörda fråga. I sagda betänkande avstyrker kom-
 mittén inrättandet av en statens affärsbank, men föreslår, att möjlighet
 beredes riksbanken att, där omständigheterna sådant påkalla, mot ränte-
 gottgörelse mottaga insättningar från allmänheten. Betänkandet är dik-

terat av bankdirektören Tor Bergquist, bankinspektören F. von Krusenstjerna, bankdirektörerna Walter Philipson och professorn Emil Sommarin. Generaldirektören av Jochnick, professorn Helge Bäckström, direktören R. Ekholm, professorn G. Kobb, bankofullmäktigen Rich. Lindgren, direktören Malte Sommelius och redaktören Anders Örne åter förorda en utvidgning av den statliga verksamheten på den vanliga bankverksamhetens område genom en uppdelning och utvidgning av riksbankens verksamhet, men förklara sig icke hava något att erinra mot att, i händelse den av dem föreslagna utvidgningen av riksbanken ej skulle komma till stånd, riksbanken medgives rätt till inlåning mot räntegottgörelse. Övriga fem kommittéledamöter, bankdirektören Carl Ahlström, professorn G. Cassel, skomakaremästaren C. A. Lindmark samt bankdirektörerna O. Rydbeck och Marc. Wallenberg motsätta sig varje utvidgning av den statliga bankverksamheten.

Över betänkandet hava yttranden avgivits av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, bankinspektionen, svenska bankföreningen och rikets handelskamrar.

Över betänkandet avgivna yttranden.

Då meningarna i huvudfrågan visat sig synnerligen delade samt sagda fråga icke synes mig kunna avgöras på den föreliggande utredningen, saknar jag för närvarande anledning närmare ingå på densamma. Däremot anser jag mig redan nu böra upptaga spørsmålet om medgivande av rätt för riksbanken att mot räntegottgörelse mottaga insättningar från allmänheten.

Till en början torde jag härvid få lämna en redogörelse för gällande bestämmelser i detta ämne ävensom vad som föregått samma bestämmelsers utfärdande.

Gällande bestämmelser m. m.

Uti 16 § i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank, sådan denna paragraf lyder enligt lagen den 26 maj 1911, stadgas, beträffande insättningar i riksbanken å depositions- och annan räkning:

»Riksbanken äger att såväl vid huvudkontoret som vid avdelningskontoren

a) på deposition avgiftsfritt mottaga penningar att utan räntegottgörelse återbetalas vid anfordran eller å tid, som vid insättningen bestämmes; skoland bevis över sålunda insatta penningar ställas till viss man;

b) likaledes utan avgift eller räntegottgörelse mottaga och å giroräkning föra penningar med förbindelse att vid anfordran tillhandahålla räkningshavaren vad å räkningen inestår.

I sammanhang med girorörelsen må riksbanken vidtaga de anordningar, som kunna finnas erforderliga för underlättande av betalningsutjämnningar (clearing).

Dessutom må fullmäktige kunna åt firmor, som hava växeldiskontering i riks-

banken och ej själva driva bankrörelse, öppna upp- och avskrivningsräkning mot räntegottgörelse.»

Då genom 22 § i samma lag därjämte föreskrives, att riksbanken ej må deltaga i eller driva annan rörelse än den, som uti lagen är riksbanken uttryckligen medgiven, är riksbanken uppenbarligen förhindrad att, i vidare mån än vad i 16 § är angivet, lämna räkningshavare räntegottgörelse å insatta penningar.

I den proposition (nr 10) till 1897 års riksdag, som legat till grund för lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897, föreslog Kungl. Maj:t, att 16 § i den nya riksbankslagen skulle erhålla följande lydelse:

»Av en var, som sådant önskar, skall riksbanken, såväl vid huvudkontoret som vid avdelningskontoren, mottaga och å giroräkning föra penningar med förbindelse att vid anfordran tillhandahålla räkningshavaren vad å räkningen inestår.

För förande av giroräkning må riksbanken ej taga avgift och ej heller gottgöra ränta för medel, som inestå å sådan räkning.»

I 19 § mom. a) var vidare infört följande stadgande:

»Riksbanken mottager till förvar:

a) penningar att utan räntegottgörelse återbetalas vid anfordran eller å tid, som vid insättningen bestämmes; skolande bevis över sålunda insatta penningar ställas till viss man;

— — — — —.»

I lagförslagets 21 § ingick det stadgande (alltjämt gällande), för vilket jag nyss redogjort, och varigenom annan än i lagen uttryckligen medgiven rörelse blev riksbanken förbjuden.

I anledning av att inom riksdagen ifrågasatts, huruvida det lämpligen borde genom lag förbjudas riksbanken att upplåna penningar mot ränta, yttrade dåvarande chefen för finansdepartementet till det statsrådsprotokoll, som bilades propositionen i fråga, bland annat:

Att den bank, som erhållit rättighet att ensam utgiva sedlar och sålunda upptaga räntefria lån av allmänheten, icke tillika borde mot ränta inlåna penningar, för vilka placering måste sökas genom utlåning mot högre ränta än den betalda, vore en grundsats, som allmänt tillämpades av utlandets centralbanker. Den vore ock utan skiljaktighet omfattad utav både 1881 och 1889 års bankkommittéer. Departementschefen ansåge sig icke äga anledning att frångå den mening, att riksbanken, då den finge all sedelemission på sig överflyttad, icke borde låna in penningar mot ränta, och förmenade, att denna bestämmelse vore av den vikt, att den borde inrymmas i riksbankslagen.

Det särskilda utskott vid 1897 års riksdag, till vilket propositionen hänvisats, anförde med anledning av Kungl. Maj:ts framställning: Det

funnes, enligt utskottets mening, en väsentlig skillnad mellan den riksbank, som 1881 års kommité ville inrätta, och den, som i det föreliggande förslaget vore ifrågasatt. Den förstnämnda skulle bildas av staten jämte enskilda lottägare; dess principal skulle vara en bankstämma, däri riksdagen insatte halva och de enskilda lottägarna halva antalet ledamöter; denna bankstämma skulle utse ett bankråd, som skulle hava överinseende över bankens förvaltning, och slutligen skulle bankrådet välja sex av bankens sju fullmäktige. Det vore uppenbart, att det med en sådan organisation av banken skulle vara av yttersta vikt att i möjligaste mån i lagen förebygga, att bankens soliditet sattes i fara genom de enskilda lottägarnas begär efter vinstutdelning, och att förty varje verksamhet, som kunde locka till spekulation, skulle förbjudas. Allt detta gestaltade sig annorlunda med den organisation, som här vore i fråga.

Utskottet hade därför, med bifall till ett yrkande uti en inom andra kammaren väckt motion, till 16 § i förslaget lagt en bestämmelse, genom vilken riksbanken skulle erhålla rätt att gottgöra ränta å medel, som hos banken insattes på upp- och avskrivningsräkning eller depositionsräkning. Utskottet delade visserligen den uppfattningen, att en centralbank icke borde skaffa sig driftkapital genom att mot ränta upplåna medel; men en sådan befogenhet som den här avsedda ansåge utskottet dock böra bibehållas för riksbanken. Att denna befogenhet skulle komma att missbrukas av riksbankens styrelse syntes vara så mycket mindre att befara, som den hittills vunna erfarenheten alldeles icke givit anledning till en sådan farhåga. För övrigt torde de grunder, på vilka banken vore byggd, däremot lämna full trygghet, då i en statsanstalt, sådan som riksbanken bleve, det enskilda intresset icke kunde föranleda till spekulationsaffärer med upplånade medel. Däremot hade det syntts utskottet, att möjligheten att lämna räntegottgörelse för medel, insatta å upp- och avskrivningsräkning, borde i särskilda fall kunna underlätta samarbetet med goda affärshus, som önskade att hava direkt växeldiskontering hos riksbanken, varjämte riksbankens styrelse i rättigheten att mot ränta mottaga penningar även å deposition hade ett medel att vid sidan av och i samverkan med andra sådana, som stode densamma till buds, användas för att åt riksbanken trygga det inflytande på penningväsendet i landet, som till dettas fromma borde tillkomma denna uteslutande för det allmänna bästa verkande anstalt. I sammanhang härmed nämndes, att rättighet att lämna räntegottgörelse för inlånade medel även vore medgiven centralbanker i andra länder, oaktat dessa helt eller delvis voro aktiebanker.

Utskottet, som även i andra hänseenden, för vilka det icke finnes anledning att nu närmare redogöra, hade vissa erinringar att göra mot avfattningen av 16 och 19 §§ av lagförslaget, föreslog, att bestämmelserna i förslagets 16 § och i dess 19 § mom. a) skulle sammanföras i 16 §, åt vilken utskottet föreslog följande lydelse:

»Av en var, som sådant önskar, skall riksbanken såväl vid huvudkontoret som vid avdelningskontoren:

a) på deposition avgiftsfritt mottaga penningar att utan räntegottgörelse återbetalas vid anfordran eller å tid, som vid insättningen bestämmes; skolande bevis över sålunda insatta penningar ställas till viss man;

b) likaledes utan avgift eller räntegottgörelse mottaga och å giroräkning föra penningar med förbindelse att vid anfordran tillhandahålla räkningshavaren vad å räkningen inestår.

I sammanhang med girorörelsen må riksbanken vidtaga de anordningar, som kunna finnas erforderliga för underlättande av betalningsutjämningar (clearing).

Dessutom må fullmäktige kunna åt firmor, som hava växeldiskontering i riksbanken och ej själva driva bankrörelse, öppna upp- och avskrivningsräkning mot räntegottgörelse.

Ävenså må räntegottgörelse kunna av fullmäktige medgivas för medel innesående å depositionsräkning, när sådant anses vara med riksbankens fördel förenligt».

Mot bestämmelsen om räntegottgörelse i vissa fall reserverade sig sju av utskottets ledamöter, vilka i huvudsak anförde följande:

Såväl 1881 som 1889 års kommittéer för avgivande av förslag till bankväsendets ordnande hade framhållit, hurusom en centralbank, som genom den honom tillerkända rättigheten att ensam utgiva sedlar, erhållit den stora förmånen att av allmänheten upptaga räntefria lån, icke finge bedriva inlåning mot räntegottgörelse, samt hade de förden skull med vidhållande av denna jämväl i de förnämsta utländska centralbanker upptagna grundsats ansett, att det borde förbjudas riksbanken att emot räntegottgörelse emottaga penningar, varigenom gränserna för dess verksamhet skulle uppdragas med den stränghet, som betingades av dess uppgift. Denna riktiga grundsats vid genomförandet av det program, som sålunda blivit uppställt för bankväsendets ordnande i vårt land med särskild hänsyn till riksbankens utveckling till ensam sedelutgivande bank, hade ytterligare blivit betonad och framhållen i den kungl. proposition, utskottet haft att behandla, och reservanterna hade icke funnit skäl anförda för att frångå densamma.

Så mycket större anledning syntes för övrigt vara att icke i lagen intaga ens den här ifrågasatta tillåtelsen för riksbanken att kunna medgiva räntegottgörelse, som motiveringen gäve anledning till den farhågan, att densamma skulle kunna begagnas på ett sätt, som icke överensstämde med den allmänna rörelsens intresse.

Reservanterna yrkade på anförda skäl, att den i 16 § tillagda bestämmelsen, varigenom utskottet i angivna fall inrymt åt riksbanken rätt att å upp- och avskrivning samt å depositionsräkning mottaga penningar mot ränta, icke måtte i lagen införas.

Andra kammaren godkände utskottets förslag oförändrat, medan första kammaren biföll reservanternas yrkande. Sammanjämkning av kamrarnas stridiga beslut kom till stånd på sådana grunder, att första kammaren biföll vad utskottet föreslagit angående befogenhet för riksbanken att öppna upp- och avskrivningsräkning mot räntegottgörelse, men att däremot andra kammaren frånträdde sitt beslut, att räntegottgörelse måtte kunna medgivas för medel innestående å depositionsräkning.

I den avfattning av 16 § i riksbankslagen, som sålunda godkändes av 1897 års riksdag, har sedermera endast den ändringen skett, att, på förslag av Kungl. Maj:t (proposition nr 174) till 1911 års riksdag, riksbanken befriats från skyldigheten att på sätt 16 § bestämmer emottaga penningar »av en var, som sålant önskar»; sådant stadgandet numera är avfattat, inrymmer däri möjlighet för riksbanken att pröva, huruvida ansökan om öppnande av giroräkning må kunna bifallas.

Härefter tillåter jag mig erinra om, att frågan om rätt för riksbanken att gottgöra ränta å deposition vid flera tillfällen återupptagits i riksdagen. En motion i andra kammaren 1909, nr 60, utmynnade sålunda i hemställan, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning beträffande inrättande av inlåningsrörelse vid riksbanken och dess avdelningskontor samt framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Samma motionärer yrkade i motion inom andra kammaren 1910, nr 79, viss ändring i 16 § riksbankslagen uti samma syfte. I en motion i första kammaren 1912, nr 12, yrkades återinförande i 16 § i lagen för Sveriges riksbank av de vid sammanjämkningen bortfallna slutorden »ävenså» o. s. v., dock med uteslutande av sista punkten: »när sådant anses vara med riksbankens fördel förenligt», enär enligt motionärens uppfattning bankofullmäktige i alla fall komme att iakttaga riksbankens fördel, om mottagande av penningar med räntegottgörelse gjordes ej till en skyldighet utan till en rättighet för riksbanken.

Ingen av dessa motioner vann riksdagens bifall.

I skrivelse den 30 januari 1918 till 1917 års bankkommitté framhöll jag såsom önskvärt, att kommittén till behandling i förtur, i den

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 1 saml. 78 häft. (Nr 94).

30 januari
1918 till 1917
års bankkom-
mitté.

mån det lämpligen låte sig göra, upptog frågan om rätt för riksbanken att, när detta på grund av dåvarande exceptionella förhållanden kunde finnas påkallat, mot räntegottgörelse mottaga penningar å depositionsräkning; och anhöll jag, att kommittén måtte så snart som möjligt komma med det yttrande och förslag, vartill en närmare undersökning av frågan från kommitténs sida kunde giva anledning.

Bankkommit-
téns sars-
skrivelse.

Uti sitt den 10 april 1918 dagtecknade yttrande i ärendet erinrade kommittén om att frågan om anordnandet av statlig bankverksamhet av samma art som den, vilken vid de enskilda bankerna bedreves, vore föremål för utredning från kommitténs sida. Vidare förklarade sig kommittén hava fattat det med skrivelsen den 30 januari 1918 avsedda uppdraget så, att kommittén skulle utan att föregripa resultatet av berörda utredning, i första hand undersöka, huruvida rätt till inlåning mot ränta skulle under rådande exceptionella förhållanden kunna vara ett medel att stärka riksbanken i dess verksamhet som landets centralbank. I sådan hänseende anförde kommittén bland annat:

»En centralbanks huvudsakligaste och viktigaste uppgift är att reglera landets försörjning med betalningsmedel på sådant sätt, att penningvärdets stabilitet så långt som möjligt upprätthålles. Centralbanken söker lösa denna uppgift främst genom att medelst sitt diskonto så reglera räntesatserna på den inhemska penningmarknaden, att erforderlig knapphet i betalningsmedelsförsörjningen upprätthålles.

Ett subsidiärt hjälpmedel härvidlag skulle nu, anser man, centralbanken erhålla i rätten att på penningmarknaden mot ränta upplåna medel, särskilt mottaga depositioner. När centralbanken för att befria rörelsen från ett överflöd av omsättningsmedel höjer sin utlåningsränta, skulle den kunna giva förstärkt effekt åt denna sin åtgärd genom att själv draga till sig penningar medelst beviljande av ränta å inlånta medel. Därigenom skulle de privata bankerna ännu säkrare än vad nu är fallet, tvingas att följa centralbankens utlåningsränta, vilket i sin mån skulle bidra till att minska tillgången på omsättningsmedel i den öppna marknaden.

Det må då framhållas, att, enligt vad erfarenheten ådagalagt, de privata bankerna i fråga om sina utlåningsräntor hittills undantagslöst följt riksbanken. Såvitt kommittén nu kan finna, föreligger ingen sannolikhet för att detta förhållande icke även framdeles skulle fortvara.

I varje fall torde detta gälla, så länge riksbanken icke håller ett högre diskonto än som motsvaras av det verkliga läget på kapitalmarknaden. I den mån ett förefintligt överflöd på omsättningsmedel

förorsakas av att räntorna på penningmarknaden äro för låga, har riksbanken sålunda givetvis i sin hand att genom höjning av diskontot minska penningtillgången. Men om — såsom för närvarande torde vara fallet — detta överflöd i väsentlig mån är beroende på andra omständigheter, kan en diskontohöjning icke bliva effektiv. Att riksbanken under sådana förhållanden genom att betjäna sig av en rätt till inlåning mot ränta skulle kunna åstadkomma någon för effektiviteten av dess diskontopolitik gynnsam förändring är enligt kommitténs förmenande uteslutet.

Man har visserligen på rent teoretiska grunder gjort gällande, att riksbanken under nuvarande exceptionella förhållanden för att återföra prisnivån och penningvärdet till deras läge före världskriget borde tillämpa extraordinära, utom den egentliga diskontopolitikens syfte fallande ränteförhöjningar, vilka icke motsvarades av det verkliga läget på kapitalmarknaden. Om i en sådan situation privatbankerna möjligen icke skulle anse sig kunna eller vilja följa riksbanken, skulle riksbanken, anser man, för att göra sin diskontopolitik effektiv även betjäna sig av en tillfällig inlåning. — Kommittén finner en sådan räntepolitik efter flerårig prisstegring, vars orsaker torde vara flerfaldiga, av praktiska skäl utesluten, då den skulle komma att medföra rubbningar i våra ekonomiska förhållanden av en omfattning, som icke låter sig överskådas.

Klart är för övrigt, att, därest riksbankens inlåning skulle erhålla åsyftad inverkan på penningtillgången i landet, de inlånade medlen icke finge åter utlånas. Varje försök från riksbankens sida att göra inlånta medel räntebärande, skulle direkt motverka den knapphet på penningmarknaden, som riksbanken avsett att åstadkomma genom sina räntesatser. Riksbanken skulle alltså utan att själv kunna göra medlen räntebärande hava att betala ränta å dem. Det är givet, att bankvinsten skulle komma att minskas i allt högre grad ju mera effektiv åtgärden skulle göras. Någon större inlåning från allmänheten skulle för övrigt riksbanken sannolikt icke erhålla, utan att inlåningsräntorna hölles så höga, att de privata bankerna icke ansåge sig kunna följa riksbanken. Och detta antagande vinner i styrka, därest, som här torde vara avsikten, insättningarna skulle bliva av tillfällig natur och åter gå ut, så snart ändamålet — den åsyftade knappheten på penningmarknaden — vore uppnått.

Möjligen skulle de privata bankinrättningarna finna sig föranlåtna att i riksbanken insätta medel, detta dock naturligen endast under förutsättning, att räntan hölles så hög, att dylik insättning vore för dem

förmånlig. Återbetalandet av dylika insättningar skulle emellertid, därest de bl-ve av någon betydighet och uppsägning skedde på för riksbanken olämplig tid, kunna komplicera och direkt verka hinderligt på bankens handhavande av diskontopolitiken.

Slutligen vill kommittén påpeka, att under nuvarande förhållanden en annan omständighet torde verka i det syfte, som med den ifrågasatta åtgärden skulle avses. Statens behov av medel lärer nämligen under en avsevärd tid framåt bliva mycket betydande och den upplåning, som med anledning därav måste företagas på den inhemska marknaden, synes icke kunna undgå att medföra en åtstramning på penningmarknaden, i varje fall därest den anordnas på lämpligt sätt och i viss mån utan hänsyn till statsverkets omedelbara behov.

Kommittén finner på ovan angivna skäl icke påkallat att för sådant syfte, som ovan berörts, bereda riksbanken tillfällig rätt till inlåning.

Kommittén har emellertid ansett sig böra till behandling även upptaga frågan, huruvida rätt för riksbanken att inlåna pengar mot ränta skulle kunna anses medföra *några fördelar för det allmänna i annat hänseende, än som nämnts i det föregående.* Och i sådant fall huruvida dessa fördelar kunna anses vara av sådan betydelse för de förhållanden på penningmarknaden, som nu föreligga eller under närmaste framtiden kunna tänkas bliva rådande i landet, att desamma skulle kunna motivera, att riksbanken tilldelas och begagnar sig av dylik inlåningsrätt. De synpunkter, som för bedömande av denna del av frågan skulle komma under betraktande, torde närmast avse, att riksbanken genom att utöva en sådan inlåningsrätt skulle kunna bereda sig inflytande på fastställande av de enskilda bankernas inlåningsräntor och därmed ökade möjligheter att på detta område tillgodose vissa allmänna fördelar. Därigenom skulle, menar man, kunna skapas garantier för att insättarna på varje tidpunkt erhöles den ränta på sina sparmedel, som motsvarades av det verkliga läget på penningmarknaden. Detta skulle även vara av betydelse för befordrande av sparsamheten och måhända även indirekt kunna utöva ett för låntagarna förmånligt inflytande på utlåningsräntorna.

För ett allsidigt bedömande av denna del av frågan torde vara nödvändigt att undersöka förhållandet mellan de enskilda bankernas ut- och inlåningsräntor under en mera avsevärd tid tillbaka och det inflytande, som riksbanken kan anses hava utövat på dessa räntesatser. Även torde man, i den mån sådant är möjligt, söka bilda sig ett om-döme om, i vad mån dessa erfarenheter kunna tänkas bliva utslags-givande även för framtiden. Slutligen torde även böra tagas under

övervägande, huruvida icke staten, därest ett ökat inflytande på detta område kan anses önskvärt, skulle kunna tillgodose detta ändamål genom något lämpligare medel än att bereda riksbanken inlåningsrätt.

Ett uttömmande svar på dessa frågor kan givas först under fortgången av kommitténs arbete. I programmet för detta ingår nämligen att verkställa undersökning, huruvida insättarna i de enskilda bankerna kunna anses hava erhållit tillfredsställande ränta å sina penningar samt om inlåningsräntorna varit för låga i förhållande till utlåningsräntorna. De framtida förhållandena på bankverksamhetens område i vårt land måste bedömas med tagen hänsyn bland annat till den bankkoncentration, som under senaste år ägt rum. Frågan om andra åtgärder för att i allmännyttigt syfte bereda staten ökat inflytande på penningmarknaden står vidare i intimt samband med spörsmålen om privatbankerna såsom socialekonomisk maktfaktor och förut berörda förslag om bedrivande av statlig bankverksamhet. Angående samtliga dessa frågor kommer kommittén i sinom tid att avlämna fullständiga yttranden. Kommittén måste därför för närvarande inskränka sig till spörsmålet, huruvida en mera tillfällig åtgärd att tilldela riksbanken inlåningsrätt skulle av nuvarande eller närliggande förhållanden anses ur allmännyttiga synpunkter påkallad.

Om höga utlåningsräntor under någon eller några tidsperioder skulle komma att tillämpas, så är det icke uteslutet, att olika uppfattningar kunna tänkas göra sig gällande angående storleken av de inlåningsräntor, som på varje tidpunkt kunna anses riktigt motsvara förhållandena på penningmarknaden och samtidigt tillgodose allmänhetens anspråk att erhålla en så hög avkastning som möjligt å sina besparingar. Det skulle därför måhända i allmänhet icke anses opåkallat, att staten ägde medel i sin hand, att, där sådant kunde anses önskligt med hänsyn till det allmänna bästa, utöva inflytande på dessa förhållanden. Men man torde med ganska stor visshet kunna förutsäga, att de inlåningsräntor, som under närmaste framtiden komma att tillämpas, komma att stå i riktig överensstämmelse med det verkliga marknadsläget. Ty de stora låneanspråk, som staten, enligt vad förut anmärkts, torde vara nödgad att under en avsevärd tid framåt ställa på den inhemska penningmarknaden, komma enligt kommitténs mening att stegrande påverka inlåningsräntorna och i stort sett förhindra, att lägre sådana, än som kunna anses skäligen, skulle komma att erbjudas allmänheten.»

Särskilt yt-
rande av pro-
fessor Cassel.

Vid kommitténs utlåtande var fogat ett särskilt yttrande av professor Cassel, vilken i besvarandet av den framsälda frågan kommit till samma resultat som kommittén, men icke i allo kunnat ansluta sig till motiveringen.

Docent
Sommarins
och redaktör
Örnes re-
servationer.

Vidare hade kommitténs ledamöter dåvarande docenten Sommarin och redaktören Örne reserverat sig.

Sommarin hade för sin del anfört följande:

»Att huvudmedlet, över vilket riksbanken förfogar till att upprätthålla erforderlig knapphet i betalningsmedelsförsörjningen, är diskontot, torde förtjäna att framhållas i en tid, då sedelöverflödet och penningvärdets fall i sig själva innebära en kritik av bankens diskontopolitik. Riksbankens utelöpande sedelstock, som vid tiden före världskrigets utbrott normalt torde ha belupit sig till omkring 230 miljoner kronor, hade enligt rapporten av den 16 mars 1918 nått ett maximum om nära 590 miljoner kronor. Om en räntehöjning under exceptionella förhållanden — såsom för närvarande — icke är tillräcklig för att hejda ansvällningen av sedelstocken och än mindre att åstadkomma dess minskning, förblir ett tillräckligt högt diskonto tydligtvis ändå ett huvudmedel för uppnåendet av ett syfte, som tillhör riksbankens huvuduppgift.

Att den ifrågasatta inlåningsrätten skulle kunna vara ett under nuvarande exceptionella förhållanden viktigt hjälpmedel att stärka riksbanken i dess diskontopolitik, är av teoretiska grunder självklart. Riksbanken skulle nämligen med de medel, som den inlånade och hos sig kvarhölle, direkt kunna minska den utelöpande sedelstocken. De praktiska skäl, som pläгат anföras mot inlåningsrätt för riksbanken, hava endast berört en affärsmässig inlåningsrörelse, icke en inlåningsrätt som hjälpmedel vid diskontopolitiken. Praktikers tveksamhet i fråga om tillgripandet av teoretiskt riktiga medel torde för övrigt förtjäna mindre avseende, då den kan hänföras till oerfarenhet om medel, som icke försökts hos oss, ehuru de med framgång praktiserats i utlandet. Tveksamheten torde i viss mån kunna hänföras till förutfattade meningar, som icke motiverats.

Åtgärders vidtagande till återhåll i eller minskning av den sväljande sedelstocken kan riksbanken, så långt den är mäktig sådana, icke uppskjuta utan växande faror för banken, näringslivet och allmänheten. I och för dylika åtgärder bör riksbanken otvivelaktigt förfoga även över inlåningsrätt. I själva verket borde inlåningsrätt för riksbanken före detta ha kunnat vara ett viktigt hjälpmedel vid riksbankens diskontopolitik, i vilken den bort kunna förhindra skadliga omkastningar.

Riksbankens diskontoförhöjning av den 12 december 1917 synes såsom var att vänta, ha följts av en förändring i privatbankernas månadsresultat. Denna förändring bör ha inneburit en förbättring av ställningen ur bankteknisk synpunkt, men ur affärs- och vinstsynpunkt motsatsen. I en sådan utveckling ha utan tvivel praktiska bankmän — som det icke tillkommer att beakta riksbankens huvuduppgift att upprätthålla penningvärdet — för sin del med skäl sett bevis för, att det verkliga läget på penningmarknaden krävde en räntenedsättning. En sådan kom till stånd från och med den 1 februari 1918. Det innebär intet klander mot bankofullmäktige, om man antager, att nyssnämnda mening om penningmarknadens läge inverkat vid räntenedsättningen, ehuru denna givetvis var ett diskontopolitiskt misstag. Följden blev under loppet av februari månad större ansvällning än någonsin av riksbankens utelöpande sedelstock, fränsett själva det senaste årsskiftet, och fortsatt nedgång i penningvärdet, men också lättnad på penningmarknaden. Man kunde därefter även ånyo räkna med nominell stegring i börskurserna. Belåtenheten var på bank- och börshåll också allmän med riksbankens diskonto under februari 1918, utom för såvitt ytterligare sänkning förväntats. Den svenska allmänheten, vars inkomster företrädesvis bero av fastställda lönestater och andra avtal, vilka ingåtts under förutsättning att penningvärdet upprätthålles, ut-sattes emellertid samtidigt för fortsatt utarmning.

Hade riksbanken i december 1917 och januari 1918 haft inlåningsrätt, skulle den kunnat konsekvent genomföra en diskontopolitik, till vilken guldspärningen ger den full rådighet. Genom inlåning skulle den kunnat betaga bankerna den reella grunden till en mening om penningmarknadens läge, som anförts till stöd för räntenedsättning. Därav framgår inlåningsrättens aktuella betydelse.

Ehuru det till en viss grad är likgiltigt, genom vilken form av upplåning eller inlåning penningmarknaden befrias från ett växande penningöverskott — ett överskott, som eljest ofelbart leder till ett sjunkande av penningvärdet — äger dock den väsentliga skillnad rum mellan statens upplåning genom riksgäldskontoret och riksbankens ifrågasatta inlåning, att den förra är omständligare och i samma mån mindre omedelbart verkande. Till huvudsaklig del och kanske helt och hållet torde dessutom de av riksgäldskontoret upplånta medlen hastigt återföras i marknaden genom inköp och betalningar för statens räkning. Upplåningen blir då i samma mån ineffektiv för penningvärdets upprätthållande. Men också åligger ju upprätthållandet av penningvärdet i själva verket riksbanken, icke riksgäldskontoret, som tvärtom är in-

tresserat av allehanda faciliteter på penningmarknaden till förfång för penningvärdet. Åtgår en mera betydande del av de upplånta medlen för betalningar till utlandet, torde väl en åtstramning på penningmarknaden bli följden. Men en sådan motverkas för visso i sin ordning av redan vidtagna åtgärder för beredande av krediter åt utländska banker och bankirer.

För en nödvändig strävan mot det viktiga målet, en förbättring av det nu så djupt sjunkna penningvärdet eller i varje fall ett motverkande av penningvärdets ytterligare fall, är ett ingalunda oviktigt hjälpmedel för närvarande en åt riksbanken återställd rätt att gottgöra ränta å depositioner. Banken förlorade den rätten vid en tidpunkt, då dess behövlighet i situationer som den nuvarande knappast troddes vara att räkna med. En av de få riksdagsmän, som vid avgörandet satt inne med fackmässiga insikter i diskontopolitikens metoder och hjälpmedel och kände det därmed förenade ansvaret, varnade även för att beröva riksbanken denna rätt.»

Sommarin förklarade sig på sålunda anförda skäl anse, att riksbanken alltid borde förfoga över alla ändamålsenliga hjälpmedel att upprätthålla penningvärdet, och att därför kommittén bort uttala,

att de dåvarande förhållandena påkallade vidtagande av åtgärder för att bereda riksbanken rätt att mot räntegottgörelse mottaga penningar å depositionsräkning.

Sommarin anhöll slutligen att till sin reservation få lägga ett av professor Knut Wicksell — som först torde ha påpekat inlåningsrättens betydelse under dåvarande förhållanden — avgivet sakkunnigt utlåtande i frågan (med ett par oväsentliga utslutningar).

Till det yrkande, som framställts i Sommarins reservation, anslöt sig redaktör Örne, framhållande att möjlighet för riksbanken att använda inlåning mot ränta såsom ett hjälpmedel vid diskontopolitiken icke kunde innebära någon fara, och att vad som anförts rörande de sannolika fördelarna av, att dylik möjlighet för banken bereddes, syntes hållbart, men att endast ett praktiskt försök med inlåning mot ränta syntes kunna slutligt avgöra den tvistiga frågan.

Det av Sommarin åberopade yttrandet av professor Knut Wicksell, som fanns bifogat kommitténs skrivelse, torde såsom bilaga få fogas vid dagens protokoll.

*Fullmäktige
i riksbanken.*

Fullmäktige i riksbanken, vilka av Kungl. Maj:t lämnats tillfälle att avgiva yttrande i ärendet, anförde i huvudsak följande:

Det här föreliggande spörsmålet om rätt för riksbanken till inlåning mot ränta hade enligt fullmäktiges mening sådant samband med

den större frågan om anordnande av en statlig bankverksamhet av samma art som den, vilken bedreves av de enskilda bankerna, att dessa båda frågor lämpligen borde behandlas i ett sammanhang med varandra. Kommittén hade också erinrat, att anordnandet av en sådan bankverksamhet vore en av de frågor, vilka kommittén enligt erhållet uppdrag främst skulle hava att utreda, samt att denna fråga fått en framträdande plats i kommitténs arbetsprogram. Då grundad anledning syntes förefinnas för det antagandet, att en dylik utredning kunde föreligga inom en jämförelsevis nära tidrymd, ansåge fullmäktige i likhet med kommittén, att det icke torde vara förenat med någon som helst olägenhet, icke heller under rådande exceptionella förhållanden, att låta anstå med avgörandet av inlåningsfrågan i avbidan å slutförändret av utredningen om anordnande av en statlig bankverksamhet. I avvaktan härpå ansåge sig fullmäktige kunna instämma i kommitténs uttalade mening, att några tillfälliga åtgärder i inlåningsfrågan icke vore för det dåvarande påkallade.

I anledning av vad sålunda förekommit ansåg jag mig böra lata frågan om riksbankens utrustande med inlåningsrätt mot räntegottgörelse vila i avvaktan på bankkommitténs utredning i frågan om anordnandet av statlig bankverksamhet. Departements-
chefen.

Kommittén har nu i ovannämnda betänkande till skärskådande upptagit frågan, huruvida man genom en vidgad statlig affärsbanksverksamhet skulle kunna vinna ett regulativ för privatbanksverksamheten i fråga om dess ut- och inlåningsvillkor samt en motvikt i övrigt mot privatbankernas makt över näringslivet. Bland anmärkningar i förevarande hänseende, som anförts mot privatbankerna, omnämnes den, att privatbankerna vid fastställande av sina räntesatser och provisioner skulle hava berett sig oskäligen fördelar. Det erinras sålunda om, att privatbankernas samhällseliga uppgift är att förmedla överflyttningen av det tillgängliga sparkapitalet inom landet från sparare och kapitalister, vilka hava kapital att undvara, till företagare, som behöva sådant, samt att denna förmedlareverksamhet blivit av synnerlig betydelse, enär en mycket stor del av sparkapitalet tillflöte bankerna. Vidare framhålles, att det givetvis är av ett visst allmänt intresse, att de kostnader, som nämnda förmedlareverksamhet måste betinga, hållas inom riktiga gränser och att icke kostnaden för kapitalöverflyttningen från sparare till förbrukare blir större än nödigt. Ytterligare påpekas, hurusom det gjorts gällande, att den mellangift, som bankerna i sagda hänseende beräkna, är för stor, i

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 1 saml. 78 häft. (Nr 94.)

1917 års
bankkommitté
i betänkande
den 6 ok-
tober 1919.

det bankerna antingen taga för höga räntor vid utlåningen av kapitalet eller ock lämna för låga räntor till insättarna — marginalen mellan in- och utlåningsräntorna skulle med andra ord vara för vid.

Vad utlåningsräntan beträffar, påvisar kommittén, att de framställda erinringarna sakna fog, enär bankernas utlåningsvillkor i sina huvuddrag bestämmas av riksbanken, vars räntesättningar bankerna undantagslöst följa.

Vidkommande åter inlåningsräntorna, anför kommittén i huvudsak följande:

»Utlåningsräntorna utgöra utgångspunkten för fastställandet av inlåningsräntorna. Som regel höjas och sänkas dessa också, allt efter de förändringar, som vidtagas med avseende å utlåningsräntorna. Då privatbankerna äro hänvisade till att beträffande sina utlåningsräntor följa centralbankens officiella växeldiskonto, blir detta i första hand bestämmande för inlåningsräntorna och betecknar övre gränsen för dessa, d. v. s. den högsta ränta, som bankerna skulle kunna erbjuda, då hänsyn icke toges till omkostnaderna. Från detta övre läge regleras inlåningsräntorna nedåt efter erforderlig hänsyn till skilda faktorer, nämligen läget på kapitalmarknaden, omkostnads- och vinstmarginalen samt konkurrensen om inlåningen.

Beträffande de regler, som med avseende å inlåningsräntorna pläga följas av de svenska bankerna, torde böra framhållas följande. Den högsta inlåningsräntan gottgöres för medel, som på minst 4—6 månaders uppsägningstid innestå på depositions- och kapitalräkning. Å sådan räkning med kortare, minst 1 månads, uppsägning är räntan vanligen $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ procent lägre. Räntan å sparkasseräkning brukar i allmänhet vara $\frac{1}{2}$ procent under högsta depositionsräntan, men tillämpas ofta olika på olika platser alltefter konkurrensen om inlåningen. Räntan å giro-medel, vilka utan uppsägning skola tillhandahållas, plägar vara $2\frac{1}{2}$ å 3 procent under högsta depositionsräntan, men hålles ofta oberoende av förändringar i denna.

Av undersökningen angående räntesatserna vid inlåning i privatbankerna vid mitten av år 1918 (bil. 2) framgår, att följande räntesatser därvid tillämpades.

Räntesats	Procent av hela inlåningen
3 procent	13.03
5 »	20.05
5 $\frac{1}{2}$ »	59.27

Medelräntan per inlånad krona var 5.01 procent.

Av denna inlåning betecknar i stort sett 3 procent den vanliga giroräntan, 5 procent sparkasseräntan samt $5\frac{1}{2}$ procent depositionsräntan.

Då vid den tidpunkt, som undersökningen avsåg, riksbankens diskonto var 7 procent, var sålunda bankernas officiella räntemarginal $1\frac{1}{2}$ procent. Av undersökningen framgår vidare, att den verkliga räntemarginalen vid samma tidpunkt var 2.56 procent.

Med avseende på de faktorer, som inverka reglerande vid bestämmandet av privatbankernas inlåningsräntor, bör till en början framhållas den överenskommelse angående gemensamma inlåningsräntor, som alltsedan år 1912 finnes emellan så gott som alla större och medelstora banker. Till denna överenskommelse, som dock endast avser högsta inlåningsräntan och som löper med åtta dagars uppsägning, voro vid 1918 års utgång anslutna samtliga större och medelstora banker, med undantag av tre av sistnämnda slag, samt åtskilliga mindre banker. Till antalet utgjorde dessa banker 27 av 50 vid sagda tidpunkt i riket befintliga bankbolag. Då emellertid förstnämnda bankers inlåning å de bankräkningar, som avtalet avser att reglera, vid 1918 års utgång uppgick till över 93 procent av samtliga bankers inlåning på sådana räkningar, så kan man säga, att ifrågavarande avtal reglerar praktiskt taget privatbankernas hela inlåning av sparmedel i riket och att, så länge avtalet upprätthålles i ungefärligen samma utsträckning som hittills, konkurrensen bankerna emellan vad angår högsta inlåningsräntan är så gott som utesluten.

För att därefter övergå till spörsmålet, huruvida konkurrensen mellan den bankmässiga inlåningen och övriga placeringsmöjligheter på kapitalmarknaden kan hos oss anses vara effektiv, vill kommittén erinra om, att denna konkurrens påverkas och inskränkes till bankernas förmån av flera förhållanden. Det är ju i första hand tydligt, att förenämnda ränteavtal härvidlag är en nog så betydelsefull faktor. Det bör vid bedömandet av denna fråga dessutom tagas i betraktande, att bankverksamheten genom en omfattande, över hela landet utbredd organisation, vilken vid 1918 års utgång representerades av 1,319 bankkontor, och genom de bekvämligheter, som genom dessa erbjudas allmänheten, berett sig stora möjligheter att kunna nå och draga till sig sparkapitalet över hela landet. Härtill kommer även, att bankverksamheten genom den kontroll, som den av ålder är underkastad från statens sida, och genom det förhållande, att förluster å insättaremedel i bankerna hittills varit så gott som praktiskt uteslutna, förskaffat sig ett så befastat för-

troende hos allmänheten, att motstycke därtill i andra länder knappast finnes. Insättning av medel på bankernas depositionsräkningar har vunnit anseende som en säker och bekväm penningplacering och därigenom vunnit en popularitet, som förklarar den oerhörda stegringen av dessa bankmedel. För en stor del av dessa insättningar gäller, att de göras i viss mån oberoende av huruvida något högre eller lägre räntesatser därvid erbjudas. Det är dessa förhållanden, som i väsentlig grad bidragit till att den stora huvudmassan av vårt lands små kapitalplaceringar i huvudsak hittills stått främmande för placering av sina sparmedel i obligationer, aktier och dylikt. En del av bankernas depositionsmedel härrör visserligen ifrån kapitalist-, industri- och handelskretsar, men för dessa insättare, som i allmänhet torde äga förutsättningar att bedöma värdet av andra å kapitalmarknaden förekommande placeringsmöjligheter, har inlåningsräntan blott betydelse i den mån, som desamma i avvaktande på en fastare placering önska hålla sina medel räntebärande.

Konkurrensen med sparbankerna har däremot mera betydelse för bankverksamheten, men även på detta område synas bankerna fått övervikt. Av tabellen å sidan 5 (i betänkandet) framgår, att i slutet av föregående århundrade sparmedlen i bankerna och i sparbankerna uppgingo till ungefär samma belopp. Av den ökning, som sedan dess inträtt, hava emellertid bankerna tagit huvudparten, så att vid 1918 års utgång insättarebehållningen i landets sparbanker icke ens uppgår till hälften av bankernas depositionsmedel. Tager man hänsyn även till bankernas giromedel, av vilka en icke obetydlig del torde hava depositions karaktär, blir bankernas andel ännu större. Orsaken till denna förskjutning torde vara huvudsakligen de ökade bekvämligheter, som bankerna erbjuda, och den nära kontakt, i vilken desamma stå till den kapitalplacering allmänheten.

På grund av de förhållanden, som skapats genom världskriget, hava bankerna vidare under senaste året varit utsatta för en icke obetydlig konkurrens genom statens fasta och tillfälliga upplåning, och detta förhållande torde även under den närmaste framtiden icke bliva utan betydelse. Emellertid torde härvid även beaktas, att denna statens upplåning icke hindrat bankerna att, även om hänsyn togs till penningvärdets fall, öka sin inlåning i mycket betydande omfattning.

Tager man i betraktande alla dessa omständigheter, kan man ej undgå att få den uppfattningen, att bankerna vid fastställande av sina inlåningsräntor knappast kunna sägas vara beroende av en så effektiv konkurrens på kapitalmarknaden, att densamma utgör ett mera nämnvärt regulativ för fastställande av de bankmässiga inlåningsräntorna. Snarare förhåller det sig så, att bankerna genom fastställande av sina inlånings-

räntor utöva ett betydelsefullt inflytande på läget av de övriga räntorna på kapitalmarknaden. Sparbankerna följa nämligen, om ock icke alltid så snabbt, förändringarna i bankernas depositionsräntor. Ett liknande inflytande utöva dessa på räntesatserna för stats- och kommunlån samt industri- eller obligationslån.

Beträffande åter konkurrensen bankerna emellan om sparmedlen, så är denna i förevarande hänseende genom ränteavtalet så gott som praktiskt utesluten. De banker, som icke biträtt ränteavtalet, utgöras, som ovan framhållits, i huvudsak av småbanker, vilkas verksamhet icke är av den omfattning, att densamma utövar något generellt inflytande på inlåningsräntorna. Den frivilliga reglering av inlåningsräntorna i de svenska bankerna, som sålunda kommit till stånd och som haft till syfte att hämma eller att hindra en osund konkurrens om inlåningen, torde visserligen i sådant avseende hava en betydelsefull uppgift att fylla. Och så länge överenskommelsen uteslutande inriktar sig härpå, men däremot icke får tjäna som medel för en sänkning av inlåningsräntorna under den nivå, som betingas av kapitalmarknadens läge, är därom ingenting annat än gott att säga. Kommittén anser till och med, att en liknande reglering av räntan för bankernas giromedel skulle vara gagnelig till förekommande av osund konkurrens bankerna emellan i denna del.

Bestridas kan emellertid å andra sidan icke, att det ifrågavarande avtalet innebär en tendens till kartellbildning, som torde vara förtjänt av desto större uppmärksamhet, ju större del av inlåningen, som söker sig väg till de i avtalet deltagande bankerna, och ju mera det dominerande inflytandet över bankverksamheten koncentreras hos ett fåtal storbanker. Det har förut framhållits, att inlåningsräntornas höjd även är beroende av storleken av den omkostnads- och vinstmarginal, med vilken bankerna anse sig böra räkna. Vid fri konkurrens om inlåningen mellan de olika bankerna måste dessa befita sig om en sparsam administration och beräkning av en måttlig vinstmarginal. Om åter konkurrensen bortfaller, så ligger det nära till hands, att bankerna av gemensamma ekonomiska intressen skola föränledas att vidga marginalen på ett sätt, som lämnar utrymme för omkostnader och vinst utan sådana begränsningar, som ur allmänt nationalekonomiska synpunkter eller av insättarnes ekonomiska intressen måste anses påkallade.

Beträffande vissa faktiska förhållanden hänvisar kommittén till förut omförmälda redogörelse för marginalen mellan privatbankernas ut- och inlåningsräntor (bil. 2 i betänkandet). Härav framgår, att bankerna

under de senare åren icke oväsentligt ökat sin marginal och att såväl driftkostnaderna som bankvinsten förete en betydande stegring.

Beträffande då till en början bankvinsten hänvisas till följande tabell, vilken anger bankbolagens bruttobehållning och nettovinst i procent av egna fonder under vissa år av perioden 1905—1918.

År	Egna fonder	Bruttobehållningen		Nettovinst	
	Miljoner kr.	Miljoner kr.	% av egna fonder	Miljoner kr.	% av egna fonder
1905.....	349.6	45.2	12.9	27.8	7.9
1908.....	523.6	70.1	13.4	39.6	7.6
1913.....	646.6	89.5	13.8	51.8	7.9
1914.....	656.1	86.6	13.2	47.7	7.2
1915.....	662.5	96.4	14.5	49.3	7.4
1916.....	680.1	145.3	21.3	91.8	13.5
1917.....	855.4	181.3	21.2	87.8	10.0
1918.....	1,000.0	219.2	21.9	99.3	9.7

Den betydliga och plötsliga höjning, som siffrorna för år 1916 utvisa, beror i mycket på den ofantliga ökning i vinsten, som en enda bank till följd av alldeles särskilda förhållanden kunnat för samma år uppvisa. Och till de höga procentalen för åren 1917 och 1918 hava i stor utsträckning bidragit den höga förräntning av bankernas eget kapital, som varit en följd av ett under dessa år osedvanligt högt diskonto. Bortsett från dessa sannolikt mera tillfälliga omständigheter, kan enligt kommitténs mening bankvinstens storlek, generellt sett, icke göras till föremål för någon erinran. Och även om de under de senaste åren uppkomna bankvinsterna varit för höga, så måste man betänka, att de riskmoment, vilka under denna period hopats i bankerna, erfordrat rikliga avsättningar för mötande av förluster, vilka säkerligen icke komma att utebliva.

Vid bedömandet av våra bankers vinstförhållanden i allmänhet har man å ena sidan att taga hänsyn till det förhållandet, att förlustrisken för i svenska bankbolag investerat kapital (aktiekapital och grundfond), enligt vad erfarenheten ger vid handen, är ganska obetydlig. Någon särskilt hög avkomst av detta kapital böra delägarna därför icke kunna kräva ur den synpunkten att därmed behöva möta en stor förlustrisk. Men å andra sidan får vinstmarginalen icke vara för knapp. Det är givetvis angeläget, och detta särskilt under de tider, vi nu genomleva eller gå till mötes, att bankerna få tillfälle att konsolidera sin ställning.

En snävt beräknad vinstmarginal kan vidare föra med sig en alltför långt gående tillbakadragenhet gent emot sådana företag, vid vilkas finansiering en viss förlustrisk alltid måste tagas i beräkning. Ur allmän synpunkt ligger det mest vikt uppå, att bankernas utdelningspolitik är försiktig och återhållsam; och i denna del har erfarenheten även från de tre sista åren med deras starkt ökade vinster icke i stort sett synts kommittén föranleda någon erinran.

Privatbankernas driftkostnader (avlöningar, tantième, arvoden och övriga omkostnader, men ej skatter och avskrivningar) under åren 1916—1918 och dessas förhållande till bruttobehållningen och omslutningen framgå av nedanstående sammanställning.

År	Driftkostnader	Bruttobehållning	Medelomslutning	Driftkostnader	
	Miljoner kr.	Miljoner kr.	Miljoner kr.	% av bruttobehållningen	% av medelomslutningen
1916.....	31.1	145.3	3,759.6	21.4	0.8
1917.....	43.9	181.3	4,591.6	23.7	0.9
1918.....	69.7	219.2	6,099.8	31.4	1.1

Jämförelsen har på grund av oregelmässigheter i det statistiska materialet icke kunnat i sin helhet föras tillbaka längre än till år 1916. Approximativa beräkningar giva dock beträffande driftkostnadernas förhållande till medelomslutningen under vissa år följande resultat:

1905	1910	1912	1914	1915
0.65	0.78	0.75	0.8	0.8

Att döma av ovanstående siffror synas de erinringar, som framställts beträffande bankernas omkostnader, icke sakna grund. Anmärkningsvärd är sålunda den betydande kostnadsökning, som under de senare åren gjort sig gällande. Det måste naturligtvis medgivas, att dessa års förändringar med avseende å penningvärdet betingat en väsentlig höjning av bankernas utgifter för avlöningar, kontorsmaterialier, uppvärmning m. m. I vad mån den utgiftsökning, som ägt rum, varit att anse såsom nödvändig saknar kommittén möjlighet att bedöma. Det har dock förefallit kommittén vara påtagligt, att utgifterna för t. ex. bankbyggnader samt för avlöning av högre funktionärer icke hållits inom tillräckligt snäva gränser. I sistnämnda hänseende torde det inom flertalet banker tillämpade tantièmesystemet i en del fall hava lett till överdrifter, detta dock i likhet med parallella fall inom andra näringsgrenar ofta beroende på att beräkningsgrunden för tantième varit bestämd långt tidigare, utan

tanke på sådana exceptionella vinster, som under de senaste åren uppkommit.

Men även i sin helhet synas omkostnaderna hava undergått en väl hastig och alltför stor ökning. Med den betydande stegring, som under ifrågakvarande år ägt rum i bankernas verksamhet, skulle man nämligen kunnat förvänta om icke en nedgång så åtminstone en stagnation av omkostnadsprocenten. Men under det att bruttobehållningen sedan 1916 ökats med cirka 50 %, har omkostnadsprocenten ökat även den med cirka 50 %. Påfallande är den procentuella stegring beträffande avlöningar och omkostnader, som enligt tab. I (sid. 31) de största bankerna uppvisa. Då dessa förvalta en så väsentlig del av nationens sparkapital, som förhållandet är, måste det givetvis vara angeläget, att kostnaderna för denna förvaltning icke bliva för stora.

I syfte att söka utröna, huruvida en motsvarande stegring även gjort sig gällande på annat område inom affärlivet, som gäller penningförvaltningen, har kommittén gjort en utredning rörande ökningen av administrationskostnaderna inom de svenska livförsäkringsbolagen under åren 1914—1918, vilken givit följande resultat.

År	Bruttopremieinkomst		Förvaltningskostnader (excl-provisioner, tantième m. m.)		Förvaltnings- kostnaderna i % av premie- inkomsten
	Miljoner kronor	Ökning %	Miljoner kronor	%	
1914	48.5	100	3.3	100	6.8
1915	54.8	113	3.5	106	6.3
1916	59.4	122	4.0	121	6.7
1917	65.6	135	4.2	127	6.4
1918	80.6	166	5.6	169	6.9

Då mot ovanstående jämförelse skulle kunna riktas den anmärkningen, att rörelsen vid livförsäkringsbolagen i allmänhet är mera centraliserad än den vid bankerna, har även en undersökning gjorts rörande administrationskostnaderna hos ett livförsäkringsbolag med avdelningskontor över hela landet, vars verksamhet under senaste år visserligen företett en ganska kraftig expansion, men dock icke i samma omfattning som bankverksamheten. Denna undersökning har lämnat det resultat, att den andel av premieinkomsten, som behövt tagas i anspråk för förvaltningskostnader under perioden 1916—1918, icke nämnvärt ökat. Procenttalen utvisa för 1916 9.58 %, 1917 9.35 % och 1918 9.59 %.

Det är givetvis svårt att avgöra, i vad mån jämförelser beträffande kostnadsfrågorna inom bankverksamheten och försäkringsverksamheten låta sig göras, och likaså har det befunnits vanskligt att beträffande bankernas avlönings- och kostnadsfråga jämföra banker med olika organisation och storlek. Det är därför såsom också ovan antytts icke möjligt att kunna uttala något slutgiltigt omdöme om bankernas kostnadsfråga utan en ingående undersökning av dessa förhållanden. Kommittén har dock med förenämnda siffror för ögonen svårt att undertrycka den uppfattningen, att kostnadsproblemet inom bankverksamheten, särskilt då det gäller de största bankerna, icke tillägges all den vikt, som vederbör.

Inom kommittén har med avseende fäst vid ovan angivna förhållanden gjorts gällande, att åtgärder vore erforderliga för att bereda inflytande från det allmännas sida på marginalen mellan bankernas ut- och inlåningsräntor. Sålunda har det förmenats, att inrättandet av en statens affärsbank skulle utgöra det bästa korrektivet mot eventuellt förefintliga missförhållanden på detta område. En sådan bank skulle nämligen genom sin konkurrens kunna förmå privatbankerna att i förevarande avseende följa densamma. Häremot har emellertid framhållits, att en så omfattande och ur andra synpunkter betänkelig åtgärd som inrättandet av en statens affärsbank icke vore påkallat för uppnående av ifrågavarande syftsmål. Härför skulle icke erfordras mera än att återgiva riksbanken den rätt till inlåning mot räntegottgörelse, som den med 1897 års bankreform förlorade. Liksom riksbanken genom fastställandet av utlåningsräntorna utan att dock driva någon avsevärd utlåningsrörelse visat sig vara normgivande för privatbankernas utlåningsräntor, så skulle densamma genom att ha i sin makt att fastställa inlåningsräntor få ett tillbörligt inflytande på jämväl dessa räntor hos privatbankerna och detta utan att behöva driva någon inlåningsrörelse eller i varje fall någon sådan av större betydelse. Man torde nämligen kunna utgå ifrån, att de direktiv, som i förevarande hänseende kunna ur allmän synpunkt anses påkallade, skola komma att i regel av privatbankerna följas, utan att riksbanken skulle behöva göra användning av inlåningsrätten. För övrigt skulle ett riksbankens deltagande i fastställandet av inlåningsräntorna även kunna medverka därtill att, där inlåningsräntorna eller någon av dem vore att betrakta såsom för höga, en reglering nedåt av dessa räntor ägde rum.»

Beträffande det närmare innehållet av de i kommitténs nu återgivna yttrande återopade tabeller ävensom den av professorn Sommarin utarbetade redogörelsen för marginalen mellan privatbankernas ut- och inlåningsräntor torde jag få hänvisa till kommittébetänkandet.

Kommittén förklarar sig slutligen hava funnit, att det skulle vara till fördel, om det allmänna bereddes möjlighet att utöva inflytande på marginalen mellan privatbankernas in- och utlåningsräntor. För sådant ändamål förordar kommittén, att riksbanken gives rätt till inlåning från allmänheten mot räntegottgörelse, därvid kommittén säger sig jämväl hava beaktat, att denna inlåningsrätt skulle kunna av riksbanken användas såsom diskontopolitiskt hjälpmedel. Kommittén föreslår alltså, att möjlighet beredes riksbanken att, där omständigheterna sådant påkalla, mot räntegottgörelse mottaga insättningar från allmänheten.

*Generaldirek-
tör av Joch-
nicks m. fl.s
reservation.*

Kommittéordföranden, generaldirektör av Jochnick, samt de ledamöter, vilka jämte honom förorda anordnande av statlig bankverksamhet genom riksbankens uppdelning och utvidgning, anföra i förevarande fråga:

»Beträffande inlåningsräntorna dela vi kommitténs uppfattning, att det kan anses önskvärt att bereda inflytande från det allmännas sida på villkoren för den bankmässiga inlåningen. Kommittén har föreslagit, att riksbanken i sådant syfte skulle erhålla rätt till inlåning mot räntegottgörelse. Man har emellertid därvid förutsatt, att riksbanken skulle utnyttja denna rätt endast mera tillfälligt, när sådant befundes erforderligt för reglering av privatbankernas inlåningsräntor.

Vi hava icke känt oss övertygade om effektiviteten av en sådan åtgärd. Om riksbanken skall tilldelas rätt till inlåning för att därmed kunna utöva ett reglerande inflytande på privatbankernas inlåningsräntor, så bör den enligt vår uppfattning även äga möjlighet att verksamt utnyttja en sådan rätt. Men så blir icke förhållandet, om kommitténs förslag skulle leda till efterföljd. Kommittén har i sitt utlåtande den 10 april 1918 angående rätt för riksbanken att i diskontopolitiskt syfte inlåna medel mot ränta påvisat, huru vanskelig en sådan tillfällig inlåningsverksamhet måste bli ur effektivitetens synpunkt. De skäl, som där anförts, äga enligt vårt förmenande i huvudsak tillämpning även i föreliggande avseende. Det låter sig icke göra att helt hastigt åstadkomma någon mera nämnvärd inlåningssumma. Även vid utlåningen av sådana medel måste svårigheter uppstå. För såväl inlåning som utlåning erfordras en för ändamålet avpassad organisation jämte en i nära kontakt med densamma stående kundkrets. Mot lämpligheten av att i direkt samband med centralbanksverksamheten anordna en mera omfattande permanent in- och utlåningsverksamhet kunna emellertid åberopas alla de betänkligheter, som under senare åren anförts av riksdagen, bankoutskottet och bankofullmäktige vid behandling av liknande förslag. Därmed

skulle åstadkommas en utvidgning av 1897 års kompromiss, men i alldeles felaktig riktning. Den dualism i centralbanksverksamheten, som 1897 års lagbestämmelser visserligen formellt infört, men som under de gångna åren numera så gott som avvecklats, skulle därigenom återinföras.

Skulle emellertid den av oss föreslagna utvidgningen av riksbanken ej komma till stånd, anse vi oss dock icke äga anledning att avstyrka kommitténs förslag i berörda avseende, enär det enligt vår mening innebär en åtgärd, som, om den vidtages, måste få till följd den mera omfattande förändring av riksbankens verksamhet, som vårt förslag avser».

Professor Cassel anför i särskilt yttrande:

»Den behandling frågan om bankernas inlåningsräntor fått inom kommittén är enligt min mening mycket otillfredsställande. Ytterst ligger orsaken härtill uppenbarligen däri, att kommittén nu haft att avgiva ett fristående yttrande över förslagen om anordnande av något slags statlig bankverksamhet och till följd därav kommit att anlägga tillfälliga och sekundära synpunkter på frågor, som skulle framstått i ett helt annat ljus, om de fått behandlas i sitt naturliga sammanhang med en allmän och förutsättningslös undersökning av det svenska bankväsendet. Särskilt gäller detta beträffande frågan om bankernas inlåningsräntor. Den väsentliga bristen i kommitténs behandling av denna fråga är, att de verkliga socialekonomiska synpunkterna icke kommit till sin rätt. Som motiv för höjda inlåningsräntor har inom kommittén insättarnes intresse ställts i förgrunden. Men mig synes det omöjligen kunna betecknas som ett samhällsintresse att stegra den renodlade kapitalränteinkomsten utöver den höjd, som den på grundval av det ekonomiska läget redan har. Ännu mindre borde ett sådant strävande vara sympatiskt för dem, som principiellt förneka kapitalräntans berättigande.

Ett riktigt bedömande av bankernas inlåningsräntor måste givetvis utgå från en undersökning av de socialekonomiska verkningarna av dessa räntor. Mitt arbete inom kommittén har fört mig till att ägna denna fråga en mera ingående uppmärksamhet, och det har därvid blivit alltmera klart för mig, att de svenska bankerna i allmänhet snarast hålla för höga inlåningsräntor. Följderna härav äro, att bankerna dra till sig en alltför stor del av nationens besparingar, m. a. o. att en alltför stor del av kapitalplaceringen kommer att intvingas under bankernas förmedling. Härigenom försvaras den direkta belåningen av fastighetsinteckningar ävensom den direkta avsättningen av obligationer till

*Professor
Cassels sär-
skilda yt-
rande.*

allmänheten. De, som ha obligationer att sälja, bli i större utsträckning än nödigt hänvisade till bankerna, medan fastighetskrediten kommer i ett ännu sämre läge, i det att bankerna icke lämpligen kunna placera sina medel i in-teckningar. I hög grad försvåras också den direkta avsättningen av aktier. I stället för att köpa aktier sätter allmänheten sina medel på bankerna, som själva icke i någon nämnvärd utsträckning kunna köpa aktier, utan måste inskränka sig till att belåna dem. Följden blir å ena sidan, att bankernas aktiebelåning drives upp till ett belopp, som icke står i riktig proportion till deras övriga placering, å andra sidan att den alltför tränga kretsen av aktieägare belastas med så mycket aktier, att en alltför hög belåning av dessa aktier blir nödvändig. Till följd av dessa förhållanden blir den svenska aktiemarknaden mycket svagare, än den behöfve vara, och dess förmåga att uppta de ständigt nödiga nya aktieemissionerna visar sig alldeles otillräcklig. Detta är givetvis både skadligt och farligt för landets ekonomi i allmänhet, men det innebär en särskild fara för bankerna, som med sin stora aktiebelåning äro i hög grad beroende av en stark aktiemarknad.

Det är härav uppenbart, att Sveriges hela ekonomiska liv skulle komma i ett mycket sundare läge, om bankerna genom att hålla lägre inlåningsränta begränsade den del av nationens kapitalplacering, som faller under deras förmedling. Det talas mycket om farau av bankernas växande makt över det nationella kapitalet. Vill man verkligen göra något för att möta denna fara, så måste man tänka på en nedsättning av bankernas inlåningsräntor. Ty på något annat sätt lär man väl icke kunna hindra allmänhetens besparingar från att i den alltför höga grad, som nu är fallet, gå till bankerna.

Särskilt under det nuvarande ytterst bekymmersamma ekonomiska läget synes en sänkning av bankernas inlåningsräntor vara en åtgärd, som för var dag som går blir alltmera angelägen. Endast genom en dylik sänkning kan man få kapitalet att direkt vända sig till köp av aktier och sålunda avlasta bankerna aktiebelåning och sätta en gräns för den nuvarande osunda och farliga nedgången av aktiekurserna. Och skall det finnas någon som helst utsikt att få medel för den allra oundgängligaste fastighetskrediten, så torde en sänkning av bankernas inlåningsräntor vara en första förutsättning. Det vore ytterst önskligt, att denna sak snarast möjligt upptoges till gemensamt övervägande av våra banker och sparbanker. Men det är alldeles uppenbart att ett sådant fullt rationellt och av det verkliga samhällsintresset betingat tillvägagående i allra högsta grad försvåras genom ett officiellt kommitté-uttalande för åtgärder till en höjning av bankernas inlåningsräntor.

Kommittén synes knappast riktigt ha klargjort för sig ens de närmaste följderna av en sådan politik. Ty en stegring av in-tecknings- och obligationsräntorna i förhållande till lån i allmänhet, ett relativt fördyrande av fastighetskrediten med ty åtföljande försvårande av bostadsfrågan och ett ytterligare betungande av stats- och kommunalfinanserna kunna ju knappast betecknas som syften, för vilkas befordrande staten bör vidtaga särskilda åtgärder. Än mindre kan det vara något allmänt intresse att än mera än nu driva kapitalet in under bankernas kontroll. Och allt detta skulle man göra endast för att insättarne skulle förtjäna mer! I själva verket är detta naturligtvis icke det drivande motivet. Vad man eftersträvar är, att bankerna skola förtjäna mindre. För detta negativa syfte, som knappast har någon större betydelse för det allmänna, åsidosätter man samhällets allra viktigaste ekonomiska intressen. Och för att tillmötesgå vissa föga genomtänkta och därför också mycket oklara önskingar om någon vidgad statlig bankverksamhet rekommenderar man en sådan med inlåning i konkurrens med privatbankerna: Efter all sannolikhet skulle en höjning av inlåningsräntorna alldeles icke kunna vinnas på den vägen. Men man skulle icke heller vinna en begränsning av den kapitalförmedling, som öfverhuvud tillfaller bankerna. Ty om dessa ägas av staten eller enskilda har ju ingen betydelse för det syfte, som socialekonomiskt måste ställas i förgrunden, nämligen vidgandet av utrymmet för den direkta kapitalplaceringen, den som icke förmedlas av någon bank.

De synpunkter, jag här anför, synas mig utgöra ett avgörande skäl mot varje utvidgning av den statliga bankverksamheten, för så vitt en sådan skulle motiveras av en önskan att genom en konkurrens med de privata bankerna driva upp deras inlåningsräntor. De övriga motiv, som anförts för en vidgad statlig bankverksamhet, ha redan i kommitténs betänkande visats vara utan betydelse. Slutsatsen måste då enligt mitt förmenande bli, att varje sådan utvidgning av statens bankverksamhet avstyrkes och detta oberoende av vilken form, som föreslås för densamma.

Jag avstyrker alltså icke blott inrättandet av en särskild statens affärsbank eller en affärsbanksavdelning inom riksbanken utan lika mycket upptagandet av en inlåning mot ränta i riksbankens rörelse».

• Kommittéledamöterna Ahlström, Lindmark, Rydbeck och Wallenberg slutligen yttra i sin reservation:

»I sitt den 10 april 1918 avgivna yttrande avstyrkte 1917 års bankkommitté på då anförda grunder en ifrågasatt tillfällig rätt för riksbanken att såsom ett diskontopolitiskt hjälpmedel emottaga penningar

*Bankdirektör
Ahlströms
m. fl:s
reservation.*

till insättning mot räntegottgörelse. Några nya skäl hava enligt vår uppfattning icke kunnat anföras, som skulle föranleda en ändrad syn på denna fråga. Riksbanken torde alltjämt böra skyddas från uppgifter, som kunna inverka störande på huvudsyftet med dess verksamhet: värden av landets valuta.

Av skäl, som närmare utvecklats i professor Gustaf Cassels härtill fogade särskilda yttrande, är en dylik rätt ej heller påkallad ur andra synpunkter.

Vi kunna därför icke ansluta oss till den tankegång, som i kommitténs betänkande utmynnat i ett förslag att bereda riksbanken möjlighet att mot räntegottgörelse mottaga insättningar från allmänheten. Ej heller kunna vi i allt dela de uttalanden, som kommittén å sid. 16—18 har beträffande bankernas omkostnader, samt ur desamma draga slutsatser.»

Jag övergår härefter till en redogörelse för innehållet i de överkommittébetänkandet avgivna yttrandena, såvitt de avse nu förevarande fråga.

Fullmäktige
i riksbanken.

Fullmäktige i riksbanken anföra:

»Fullmäktige anse, att det för fyllandet av centralbankuppgifterna under vissa förhållanden kunde vara till gagn, att riksbanken ägde rätt till inlåning mot ränta att användas till vissa noga begränsade ändamål nämligen för att kunna utöva inflytande på marginalen mellan privatbankernas in- och utlåningsräntor samt för att användas såsom hjälpmedel vid förandet av en effektiv diskontopolitik. En på dylikt sätt inskränkt inlåningsrätt skulle så mycket mindre kunna bliva till hinder för fullgörandet av riksbankens centralbankuppgift, som denna rätt efter all sannolikhet icke skulle behöva komma till användning annat än rent tillfälligtvis och i mycket begränsad utsträckning. Blotta tillvaron av denna rätt skulle sannolikt vara tillräcklig för vinnande av det avsedda ändamålet, utan att rätten skulle behöva komma till användning.

Fullmäktige anse sig följaktligen böra förorda förslaget om medgivande åt riksbanken av rätt till inlåning mot ränta».

Fullmäktige
i riksgäldskontoret

Fullmäktige i riksgäldskontoret yttra, såvitt nu är i fråga:

»I likhet med kommittén finna fullmäktige önskvärt, att det allmänna beredes inflytande på villkoren för den bankmässiga inlåningen, och synes detta lämpligen kunna ske genom att återgiva riksbanken den rätt till inlåning mot räntegottgörelse, som den genom 1897 års bankreform förlorade. Såsom kommittén framhållit, synes det sannolikt.

att ett användande av en sådan inlåningsrätt, åtminstone i någon större utsträckning, knappast skulle bliva för ändamålet erforderligt, utan torde kunna förväntas, att privatbankerna ändock komma att följa riksbankens direktiv beträffande inlåningsräntorna såsom fallet i stort sett är i fråga om utlåningsräntorna. Kommittén har jämväl påpekat, att den ifrågasatta inlåningsrätten skulle kunna av riksbanken användas såsom diskontopolitiskt hjälpmedel. Enligt fullmäktiges mening är det emellertid av synnerlig vikt, att riksbanken icke i större omfattning inlåter sig på vanlig affärsbanksrörelse, då detta kan menligt inverka på fyllandet av dess huvuduppgifter som centralbank. Skall riksbanken erhålla rätt till inlåning mot ränta, torde detta till följd därav böra medgivas allenast under den förutsättningen, att denna rätt må användas endast för ovan angivna två ändamål, nämligen för att öva inflytande på marginalen mellan privatbankernas in- och utlåningsräntor samt för att tjäna såsom hjälpmedel för en effektiv diskontopolitik.»

Bankinspektionen anför i förevarande ämne, bland annat:

*Bankinspek-
tionen.*

»Förutsatt att den föreslagna inlåningsrätten handhaves efter de grunder, som av kommittén angivits, synes någon berättigad invändning emot att densamma förlänas riksbanken icke kunna göras. Det kan nämligen enligt bankinspektionens mening få anses för givet, dels att ett ingripande från riksbankens sida för reglering av privatbankernas inlåningsräntor icke skall behöva ifrågakomma annat än undantagsvis, dels ock att de direktiv, som av riksbanken i sådant avseende kunna finnas påkallade, skola av dessa banker följas, utan att riksbanken skall behöva göra användning av inlåningsrätten».

Svenska bankföreningen avstyrker förslaget att medgiva riksbanken rätt till inlåning från allmänheten mot räntegottgörelse. Föreningen anför i denna del följande:

*Svenska bank-
föreningen.*

»Ehuru kommitterades flertal ansett sig böra avstyrka inrättandet av en statsbank, har dock inom kommittén samlats majoritet för den meningen att möjlighet borde beredas riksbanken att, där omständigheterna sådant påkallade, mot räntegottgörelse mottaga insättningar från allmänheten. Som stöd för detta förslag har anförts, att åtgärder synts erforderliga för att bereda inflytande från det allmännas sida på marginalen mellan bankernas in- och utlåningsvillkor.

Vid granskningen av denna del utav kommitterades betänkande anse vi oss till en början böra göra en del erinringar mot den i motiven till förslaget förekommande utredningen.

Vid motiveringen av förslaget beröra kommitterade frågau om bankernas räntemarginal. Den officiella räntemarginalen vid slutet av år 1918 anges vara $1\frac{1}{2}$ procent, och den verkliga räntemarginalen vid samma tid 2.56 procent. Kommitterade stöda sig härvid på en av professor E. Sommarin gjord utredning, enligt vilken under 1918 medelräntan för bankernas inlåning skulle uppgå till 5.01 procent, under det att medelräntan för utlåningen uppgått till 7.56 procent. Skillnaden häremellan blir 2.56 procent, vilket skulle utgöra bruttoförtjänsten på in- och utlåningsrörelsen. Vid uppgörandet av denna beräkning har emellertid professorn Sommarin låtit en inlåning av 3,969,745,933 kronor 04 öre balansera mot en utlåning av 4,436,688,346 kronor 71 öre, vilket visar att vid angivandet av utlåningen ej blott tagits hänsyn till de inlånade medlen utan också till bankernas egna fonder. Nu anses ju på goda grunder vid prövning av en penningeinrättnings ställning fonderna balansera mot de minst likvida engagementen och dessa engagement, vilka därjämte ofta innehålla ett större riskmoment, pläga ju vara de, som betinga den högsta räntan, vadan alltså fonderna bära anses balansera mot de utlånade medel, som draga den högsta räntan. För att finna huru stor räntan varit å inlånade medel bör man därför taga så stor del av utlåningen, som motsvarar storleken av inlåningen, och vid undersökningen av räntefoten å utlåningen bör man, då de högsta räntesatserna på sätt vi visat få anses belöpa på medel, som balansera mot fonderna, bortse från dessa mot högre räntesatser utlånade medel. Tabellen över utlåningen bör därför enligt vårt förmenande uppställas på följande sätt:

Räntesats %	Belopp	Procent av hela utlån.	
2	450,000	0.0113	0.000226
4	3,926,130	0.0989	0.003956
4.25	2,030,100	0.0511	0.002172
4.5	47,005,693	1.1811	0.058284
4.75	26,595,150	0.6699	0.031820
4.6	2,250,000	0.0567	0.002608
4.65	3,093,785	0.0779	0.003622
4 ³ / ₈	7,421,839	0.1869	0.008709
4.7	147,000	0.0087	0.000171
5	39,405,072	0.9926	0.049630
5 (obl.)	384,082,947	9.6753	0.488765
5.25	7,049,850	0.1776	0.009324
5.5	30,312,351	0.7636	0.041998
5 ¹ / ₂	163,500	0.0041	0.000218
5.4	1,619,500	0.0408	0.002203
5.75	5,621,425	0.1416	0.008112
6	54,493,619	1.3727	0.082362
6.25	1,892,000	0.0477	0.002981
6.5	79,751,623	2.0090	0.130585
6.75	2,276,050	0.0573	0.003867
7	594,566,420	14.9775	1.048425
7 ⁶ / ₈	3,175,000	0.0806	0.006100
7.25	4,271,911	0.1076	0.007801
7.5	1,329,465,783	33.4699	2.511742
7.75	9,344,381	0.2354	0.013248
7—8	3,153,425	0.0795	0.005962
8	1,326,181,374	33.4072	2.672376
Summa	3,969,745,933	99.9999	7.192595

Medelräntan för utlåningen blir alltså 7.19 procent och den av professorn Sommarin s. k. verkliga marginalen 2.18 procent.

Mot kommitterades behandling av frågan om räntemarginalen må vidare erinras, att kommitterade väl mycket bygga på förhållandena under år 1918 med dess abnormt höga ränteläge. Beaktas bör nämligen, att marginalen vid ett allmänt högt ränteläge alltid är större än vid ett lågt ränteläge. Vid lågt diskonto minskas nämligen marginalen, därför att det finns en undre gräns för depositionsräntan. Så hava bankerna under de senaste 20 åren aldrig kunnat sänka depositionsräntan under 4 procent och denna räntesats hava bankerna nödgats tillämpa ej blott vid 5 procent utan även vid 4 ½ procent diskonto, ja till och med då diskontot såsom under en del av år 1911 nedgått ända till 4 procent. Att därför som grundval för en utredning om räntemarginalen lägga förhållandena under de senaste åren med dess abnormt höga ränteläge måste anses i hög grad vilseledande.

I fortsättningen av sitt betänkande framhålla kommitterade, att vid diskussionen om marginalen mellan bankernas in- och utlåningsvillkor den senare räntan är att betrakta såsom en fast punkt, varföre en undersökning har att utreda, huruvida erinringarna rörande inlåningsräntorna äro befogade.

Kommitterade uttala härvid, att bankerna vid fastställandet av sina inlåningsräntor knappast kunna sägas vara beroende av en så effektiv konkurrens på kapitalmarknaden, att densamma utgör ett mera nämnvärt regulativ vid bestämmandet av de bankmässiga inlåningsräntorna.

Som stöd för detta påstående åberopa kommitterade dels en utredning angående ökningen av bankernas inlåning i förhållande till sparbankerna och dels den omständigheten, att statens fasta och tillfälliga upplåning ej hindrat bankerna att öka sin inlåning i mycket betydande omfattning.

Det vill emellertid synas, som om kommitterade ej beaktat att de medel, som under de senaste åren influerats på depositionsräkningarna i bankerna, till större del än förut plägat vara fallet icke äro sparmedel utan hava annan karaktär. Detta belyses bäst av följande tabell utvisande uttagen å depositions- och kapitalräkning under åren 1911—1918.

År	Uttag under året Kronor	Saldo vid årets slut Kronor	Uttag i % av saldo vid före- gående års slut
1910	—	1,004,621,700	—
1911	251,553,700	1,003,409,000	25.04
1912	267,996,700	1,070,384,800	26.71
1913	272,546,300	1,132,984,200	25.16
1914	275,129,000	1,163,611,900	24.28
1915	326,561,800	1,228,406,400	28.06
1916	438,181,800	1,375,962,200	35.67
1917	774,461,500	1,745,111,400	56.29
1918	960,184,100	2,418,499,200	55.02

Som av tabellen framgår, kunde bankerna förut beräkna, att av saldot vid ett års slut skulle under därpå följande år ungefär $\frac{3}{4}$ stå orört, under det att under de två senast förflutna åren uttagen avsevärt överstigit hälften av saldot vid årets början.

I någon mån kunna möjligen härvidlag de förändrade bestämmelserna om stämpelbeläggning hava spelat in. Från och med den 1 juli 1917 beläggas nämligen icke depositionsbevisen såsom sådana med stämpel utan beräknas stämpel på det räntebelopp, som under varje år tillgodoförts insättarne. Då förändringen vidtagits först vid mitten av år 1917, torde man emellertid av utvecklingen att döma icke få tillskriva förändringen någon avgörande betydelse. Säkert är, att mycket avsevärda delar av de medel, som under senare åren insatts å depositionsräkning, hava insatts blott för kortare tid. Särskilt torde härvid beaktas, att till följd av de högst betydande belopp, vartill skatterna till stat och kommun nu stigit, en icke oväsentlig del av depositionerna utgöras av medel, som av skattebetalarna sparats och insatts i bank för att användas vid likvidering av skatt.

Vidare synes det oss, som om kommitterade väl mycket bortsett från den omständigheten, att under senare år även den inhemska kapitalmarknaden visat en i hög grad ökad förmåga att upptaga nya obligationslån, vilket framgår av följande siffror för beloppen av obligationslån, som placerats i Sverige under de senast förflutna åren:

	1911	1912	1913	1914	Summa
Svenska staten	—	—	—	30,001,000	30,001,000
Hypoteksbanker och kassor...	—	—	21,500,000	18,925,000	40,425,000
Inteckningsbolag	2,000,000	8,513,760	8,000,000	3,526,000	22,039,760
Kommuner	14,950,000	11,858,000	8,250,800	28,225,141	63,283,941
Trafikbolag	10,025,000	8,000,000	1,500,000	900,000	20,425,000
Industr. företag	65,501,000	64,250,000	41,900,000	42,440,000	214,091,000
Summa	92,476,000	92,621,760	81,150,800	124,017,141	390,265,701

	1915	1916	1917	1918	Summa
Svenska staten	121,177,000	119,177,345	72,628,600	98,192,000	411,174,945
Hypoteksbanker och kassor...	29,748,500	10,361,000	17,217,000	2,939,500	60,266,000
Svenska Kronkreditaktiebol ..	—	—	—	29,396,000	29,396,000
Inteckningsbolag	8,500,000	10,000,000	2,250,000	—	20,750,000
Kommuner	23,098,000	18,975,500	32,749,500	71,099,000	145,922,000
Trafikbolag	3,200,000	10,350,000	52,632,000	—	66,182,000
Industr. företag	30,000,000	75,350,000	121,054,700	86,900,000	313,304,700
Fonder, fören.....	39,500	3,925,000	—	—	3,964,500
Summa	215,763,000	248,138,845	298,531,800	288,526,500	1,050,960,145

Som jämförelse härmed må hänvisas till följande siffror för beloppen av utelöpande på den svenska marknaden placerade obligationer den 31 december 1915.

Svenska staten	235,996,920: —
Hypoteksbanker och kassor	225,529,400: 33
Inteckningsbolag	58,185,900: —
Kommuner	230,424,999: 86
Trafikbolag	184,541,194: —
Industriella företag	482,244,000: —
Fonder och föreningar	14,945,500: —
	1,431,767,914: 19

Den svenska kapitalmarknadens ökade förmåga att upptaga obligationslån blir än märkligare, om hänsyn toges till de betydande poster svenska obligationer, som under kriget inköpts från utlandet.

Såväl den delvis ändrade karaktären av depositionsmedlen som också den avsevärt ökade avsättningen av obligationer inom Sverige ådagalägga, att kapitalmarknaden här i landet under kriget ändrat karaktär och att därför den stegring av inlåningen, som under samma tid förekommit, är något som säkerligen är av tillfällig natur, och ej får tillmätas den generella betydelse, som kommitterades majoritet tillagt densamma.

En redogörelse, som av kommitterade härefter lämnats om överenskommelsen mellan bankerna angående gemensam högsta inlåningsränta, synes också icke fullt riktig. Kommitterade benämna avtalet en *tendens till kartellbildning*. Vi vilja emellertid framhålla, att, då avtalet första gången träffades (i mars 1912), begränsades dess giltighetstid till 8 dagar efter riksbankens näst därpå inträffade diskontoförhöjning, varjämte varje deltagare skulle hava rätt att uppsäga avtalet med en månads uppsägningstid. Efter några år förändrades dessa bestämmelser så att avtalet skulle gälla, intill dess 8 dagar förflutit efter det överenskommelsen av någon av participanderna uppsagts. Faktiskt har avtalet uppsagts vid varje därefter inträffad diskontoförändring och nytt avtal har träffats. Detta nya avtal har emellertid visst icke alltid biträtts utav alla de banker, som undertecknat det närmast föregående. Vid fallande räntesatser är det tvärt om mycket vanligt, att en eller flera banker förmåla sig ej vilja nedsätta inlåningsräntorna och därför för sin del ej förnya överenskommelsen. Antalet deltagare i avtalet är således växlande och hela innebörden för en bank av överenskommelsen är, att den förklarar sig intill 8 dagar efter skedd anmälan hos vår verkställande direktör vilja tillämpa viss högsta räntesats vid inlåning. Att kalla dylikt en kartell har kommitténs majoritet på goda grunder ej ansett sig kunna göra, men för att kunna argumentera mot organisationen har man kallat det »tendens till kartellbildning». Något stöd för påståendet, att det spår av enighet i visst hänseende, som uppnåtts genom ränteöverenskommelsen, skulle tendera till ökad uniformitet och styrka i fråga om bankernas räntepolitik och därigenom tendera till kartellbildning, har ej kommittén givit och kan ej heller presteras. I stället har erfarenheten till fullo givit vid handen, att varje ytterligare steg mot utvidgning av gemensamheten i räntepolitik praktiskt taget får anses uteslutet. Som stöd härför kunna vi, bland annat, anföra, att huru önskvärd en reglering av avista inlåningsräntan skulle vara — och

önskvärdheten härav hava kommitterade själva framhållit — så har dock ett innevarande år gjort försök till överenskommelse på detta område misslyckats.

Kommitterade motivera vidare sitt förslag att giva riksbanken inlåningsrätt med att bankerna annars skulle kunna vidga marginalen på ett sätt, som lämnade utrymme för omkostnader och vinst utan sådana begränsningar, som ur allmänt nationalekonomiska synpunkter eller av insättarnas ekonomiska intressen kunde anses påkallade.

Enligt verkställd utredning framgår, säga kommitterade, att bankerna under de senare åren icke oväsentligt ökat sin marginal och att såväl driftkostnaderna som bankvinsten förete en betydande stegring. Generellt sett anse kommitterade dock bankvinstens storlek icke kunna göras till föremål för någon erinran. Däremot finna kommitterade de erinringar, som framställts beträffande bankernas omkostnader, icke sakna grund. Kommitterade stödja denna sin mening på den väsentliga stegring, som i bankstatistiken omkostnadsprocenten förete. Som jämförelse åberopa kommitterade en statistik som gjorts över livförsäkringsbolagens kostnader. Själva erkänna dock kommitterade, att anmärkning kan göras mot jämförelsen, då rörelsen vid livförsäkringsbolagen i allmänhet är mera centraliserad än vid bankerna. Med anledning härav lämnas också en redogörelse för ett livförsäkringsbolag med kontor över hela landet. Det kan emellertid icke anses befogat att generalisera förhållandena inom ett företag, helst då detta icke namngives och möjlighet således saknas att bedöma, hurvida icke möjligen med avseende å detsamma alldeles särskilda omständigheter föreligga. Rättare av kommitterade hade givitvis varit att göra en jämförelse med omkostnaderna för statens affärsverksamhet, vilka kostnader stigit från 108.9 miljoner kronor år 1913 till 399 miljoner kronor år 1918.

Kommitterade söka bland annat förklaringen till bankernas stegrade omkostnader däri, att utgifterna för t. ex bankbyggnader samt för avlöning av högre funktionärer icke hållits inom tillräckligt snäva gränser. Kommitterades majoritet synes emellertid helt hava förbisett, att den ökning av omslutningen, varom kommitterade tala, medfört väsentligt ökat arbete. Belysande härför är ökningen av antalet utav bankernas ordinära inlåningsräkningar enligt bankrapporterna. Dessa utgjorde

1912	1,336,804	stycken
1913	1,407,549	»
1914	1,483,594	»
1915	1,572,803	»

1916	1,697,875 stycken
1917	1,925,188 »
1918	2,324,751 »

Att det ökade antalet räkningar förutsätter en större personal ligger i sakens natur. Någon hela landet omfattande statistik har under den korta tid, som varit oss anvisad för granskning av betänkandet, ej varit oss möjligt att anskaffa. Vi vilja emellertid meddela följande uppgifter över tjänstepersonalens antal vid fyra större bankers Stockholmskontor åren 1914 och 1918, därvid då även för tidigare år medtagits personalen vid banker, som uppgått i berörda fyra banker. Personalens antal utgjorde 804 vid slutet av år 1914 och 1,481 vid slutet av år 1918.

Med dessa siffror för ögonen och i betraktande av att personalens löner högst väsentligt ökats lärer man ej behöva, som kommitterades majoritet gjort, tillskriva ökningen av kostnadsprocenten utgifter för bankbyggnader samt avlöning till högre funktionärer.

Kommitterades majoritet gör gällande, att, om riksbanken finge inlåningsrätt, skulle den kunna bli normgivande för reglering av bankernas inlåning ej blott uppåt utan även nedåt. Att riksbanken för att bankerna skulle följa dess direktiv skulle behöva inlåningsrätt våga vi påstå vara fullständigt onödigt. Erfarenheten under de senare åren har väl givit vid handen, att, om riksbanken låtit till privatbankerna utgå något direktiv, så hava privatbankerna lojalt följt detsamma. Om emellertid bankerna i framtiden mot förmodan icke skulle följa direktiv från riksbanken, då är det visserligen troligt, att riksbanken kan genom att tillämpa en hög inlåningsränta tvinga bankerna att göra detsamma, men får det anses alldeles uteslutet, att riksbanken genom att hålla lägre inlåningsränta skulle kunna förmå bankerna att nedsätta sina inlåningsräntor.

Riksbankens reglering av inlåningen skulle således endast kunna verka till höjning av inlåningsräntorna. Som kommitterade anmärka, utöva bankernas inlåningsräntor inflytande på såväl sparbankernas räntesatser som på räntesatserna för stats- och kommunlån samt för industriella obligationslån. Då emellertid huvudparten av sparbankernas tillgångar utgöras av inteckningar, skulle en höjning av sparbankernas inlåningsräntor, vilket ju skulle nödga sparbankerna att höja även sina utlåningsräntor, utan tvivel medföra en fördyring av fastighetskrediten. En dylik fördyring måste anses såsom föga lämplig under en period, då byggnadsverksamhetens främjande står på dagordningen. Jämväl för de låntagare, som utgiva obligationer, skulle en höjning av deposi-

tionsräntan medföra fördyring av krediten. Vi vilja i detta samband under erinran om våra ovan angivna siffror angående emissioner av obligationslån påpeka, att, därest riksbanken under åren 1915—1918 förmått höja depositionsräntan $\frac{1}{2}$ procent, skulle detta för svenska staten och rikets kommuner betytt en ökad årlig utgift under många år framåt av över 2 $\frac{3}{4}$ miljoner kronor.

De skäl kommitterade anfört för att riksbanken måtte beredas tillfälle att mot räntegottgörelse mottaga insättningar från allmänheten kunna således, på sätt vi tillåtit oss visa, icke anses bärande. Mot en sådan anordning talar också, att densamma skulle innebära samma faror, som kommitterade själva åberopat gent emot inrättandet av en statens affärsbank. Får nämligen riksbanken rätt till inlåning från allmänheten mot räntegottgörelse, så finnes det i konstruktionen för detta institut intet annat, som skiljer det från en vanlig affärsbank, än att riksbanken är en statens bank och att den har sedelmonopol. Att härvidlag söka åberopa som skäl att riksbanken före 1897 års lag hade rätt till inlåning är icke riktigt; ty före 1897 års lag hade riksbanken icke sedelmonopol. Då riksbanken fick detta monopol och således blev en verklig centralbank, var det en fullt logisk konsekvens, att dess verksamhet inskränktes till att vara detta. Erfarenheten under den tid, som förflutit sedan 1897 års lag trätt i kraft, har tillfullo visat, att riksbanken kunnat fylla sin uppgift såsom centralbank men ock att fara förelegat, att den icke kunnat göra detta, om den jämväl drivit vanlig bankrörelse. Kommitterade framhålla själva fullt riktigt, att, om en statens affärsbank en gång inrättats samt statsmakterna, som troligt vore, skulle finna, att rörelsen icke vore så lönande, som man väntat, eller icke i övrigt nådde den utveckling eller gjorde sig gällande på ett sätt, som man hoppats, kunde det tänkas, att man på ett eller annat sätt komme att söka artificiellt förbättra konkurrensvillkoren för statsbanken, eventuellt genom sådana restriktioner på de privata bankernas verksamhet, som icke i och för sig skulle varit motiverade. Vad kommitterade sålunda yttrat synes oss med fullt fog också kunna anföras mot att giva riksbanken rätt till inlåning från allmänheten mot räntegottgörelse.»

I likhet med bankföreningen avstyrka jämväl flertalet handelskammrar ifrågavarande förslag.

*Norbottens
och Västerbot-
tens läns han-
delskammare.*

Endast Norrbottens och Västerbottens läns handelskammare tillkännagiver obetingat sin anslutning till berörda förslag samt anför i sådant hänseende:

»I det betänkande, som i ärendet avgivits av bankkommitténs till-

fälligt hopkomna majoritet, har den ena av de meningsgrupper, som tillsammans bildat denna majoritet, genomdrivit ett uttalande till förmån för rätt åt riksbanken att mot räntegottgörelse mottaga penninginsättningar från allmänheten. Erfarenheten i fråga om den riksbanken medgivna rätten att giva insättare ränta på giromedel har icke visat, att en sådan förmån för riksbanken äger någon synnerlig vikt. Det kan därför icke heller förväntas, ett en på nu föreslaget sätt utsträckt förmån skall betinga någon synnerlig möjlighet för riksbanken att utöva inflytande på privatbankernas inlåningsräntor. Då emellertid ett steg i ifrågasatt riktning, även om det blir mindre effektivt, dock icke kan anses annat än gagneligt, vill handelskammaren ansluta sig till detta förslag.»

Östergötlands och Södermanlands samt Västernorrlands och Jämtlands läns handelskamrar uttala sig icke särskilt i förevarande fråga.

*Östergötlands
och Söderman-
lands samt
Västernorr-
lands och
Jämtlands
läns handels-
kamrar.*

Skånes handelskammare anför — jämte det den ingår i kritik av förslaget om anordnandet av statlig bankverksamhet — i nu förevarande ämne följande:

»Lika litet har handelskammaren funnit sig övertygad därom att av hänsyn till inlåningsräntorna bärande motiv för inrättande av en statlig bankverksamhet kunna anföras. Enligt kommitténs mening regleras inlåningsräntornas höjd i huvudsak av läget å kapitalmarknaden och konkurrensen om inlåningen, ävensom av bankernas omkostnader och vinstmarginal. Att de båda förstnämnda faktorerna i Sverige drivit upp inlåningsräntorna till en hög nivå torde knappast kunna bestridas. Redan tidigt har konkurrensen med sparbankerna förmått de svenska affärsbankerna att, i motsats till vad som skett i de flesta länder utanför Skandinavien, införa sparkasseräkning, varå synnerligen höga räntor gottgöras, och denna konkurrens om inlåningen har sedermera varit den främsta anledning till icke blott att bankernas filialbildning tagit en sådan omfattning att genom lagstiftning ett inskridande däremot visat sig erforderligt, utan även att bankerna ansett sig genom avtal i viss mån böra reglera inlåningsräntorna, vilken reglering kommittén själv be-tecknat som ett steg i rätt riktning. Att konkurrens om inlåningen, i trots av ränteavtalet, allt fortfarande är i stånd att mycket märkbart höja inlåningsräntorna, är ett bekant förhållande, vilket också kan statistiskt ådagaläggas.

*Skånes han-
delskammare.*

Av nedanstående jämförelse mellan enligt bankstatistiken den 30 juni 1918 redovisade insättningar och vid samma tid till olika räntesatser inlånade belopp framgår nämligen följande.

Enligt bankstatistiken			Enligt kommitténs undersökning	
Räkningens art	Noterad ränta	Mill. kronor	Räntesats.	Mill. kronor
Depositions-	5 ¹ / ₂	2,126	5 ¹ / ₂ och över	2,503
Sparkasse-	5	806	5—5 ¹ / ₂	797
Upp- och avskrivnings- samt lö- pande	3	1,074	3—5 under 3	628 41
Summa	—	4 006	—	3 969

Av denna sammanställning kan sålunda bl. a. den slutsatsen dragas, att medan enligt bankstatistiken ett belopp av blott 2,126 miljoner kronor voro inestående mot officiellt högst 5 ¹/₂ procent ränta, affärsbankerna samtidigt faktiskt utbetalt 5 ¹/₂ procent ränta och däröver å insättningar till ett belopp av mer än 2,500 miljoner kronor.

Med hänvisning till dessa förhållanden kan därför dragas i tvivelsmål, huruvida den av kommittémajoriteten uttalade uppfattning, att konkurrensen bankerna emellan genom ränteavtalet skulle vara så gott som praktiskt utesluten, är riktig. Under alla omständigheter kunna emot samma uppfattning framföras så pass vägande erinringar, att denna icke rimligen kan tjäna som bärande motiv för inrättandet av statlig affärsbankverksamhet.

Ej heller kan handelskammaren tillmäta någon synnerligen stor betydelse åt den omständigheten, att räntemarginalen under senare år »icke oväsentligt» ökats. Till en början torde i detta sammanhang böra konstateras, att, såsom skett i den vid betänkandet fogade specialutredningen, en jämförelse av räntemarginalen den ena gången vid en viss tidpunkt, och den andra gången under en längre period icke rättvisligen låter sig göra, när marginalen, såsom bekant, växlar med diskontots höjd. Hade jämförelsen därför i stället verkställts t. ex. mellan marginalerna ultimo december 1907 och ultimo juni 1918, då diskontot i båda fallen stod vid 7 procent, hade densamma säkerligen utfallit väsentligt annorlunda än nu skett. Vidare synes vid bedömandet av marginalens storlek hänsyn ej tagits till det förhållandet, att allmänheten under kristiden för att hålla sina medel disponibla i betydande utsträckning insatt desamma å de med lägre ränta löpande avista räkningarna. Sålunda hava från början av 1914 till mitten av 1918 beloppen å bankernas upp- och avskrivningsräkning nära sexdubblats, medan insättningarna å depositions- och sparkasseräkning icke ens fördubblats. Att margi-

nalen, utan bankernas åtgöranden, härigenom ökats är uppenbart. Skulle emellertid vid denna tidpunkt ett önskemål beträffande inlåningsräntornas och speciellt giroräntans höjd, uppställas synes detta snarare ha bort gå ut på en sänkning i stället för en höjning enär den starkt stegrade avistainlåningen därigenom kunnat inskränkas och bankernas likviditet ökas. Vad åter depositionsräntan beträffar, synes en höjning av denna räntesats få anses varit praktiskt utesluten. En sådan höjning skulle nämligen inneburit, att den s. k. officiella räntemarginalen minskats från en och en halv till en procent, vilket därjämte skulle innebära att högsta depositionsräntan utsatts för än större variationer än f. n. är brukligt. En oundviklig följd av en dylik räntepolitik torde emellertid bliva, å ena sidan att bankernas depositionsstock komme att underkastas starka växlingar till skada för hela bankväsendets likviditet, och å den andra att kursfluktuationerna å aktier och andra kapitalplaceringsobjekt komme att skärpas. Frågas kan också, huruvida det kan vara ett allmänintresse, att depositionsräntan höjes utöver den vid nyemissioner av kommunala obligationslån gällande räntesatsen. Då sålunda vid angiven tidpunkt en höjning av giroräntan varit fullkomligt utesluten och en höjning av depositionsräntan icke kunnat ske utan därmed förbundna betydande olägenheter, är det svårt att se huru yrkandena på en begränsning av räntemarginal skulle kunna praktiskt realiserats utan att en väsentlig försämring av kreditväsendets likviditet hade inträtt. I betraktande av riksbankens försvagade ställning på penningmarknaden synes också en sådan utveckling minst av allt vara önskvärd.

Betraktas därefter marginalen ur vinst- och kostnadssynpunkt vill kammaren i första hand hävda, att det för hela näringslivets sunda utveckling är ett primärt socialekonomiskt intresse, att bankerna tillförsäkras en bruttovinst, som icke blott medger skälig förräntning å investerat kapital utan också skapar tillfredsställande möjligheter såväl till avsättningar att möta oförutsedda förluster som också för bibehållande av en hög standard av bankernas skötsel.

Ett starkt kreditväsende är en grundväsentlig betingelse för näringslivets styrka, och då vårt land hitintills relativt lätt kommit igenom tidigare ekonomiska kriser ligger orsaken härtill åtminstone endels däri att bankerna genom försiktig och återhållsam utdelningspolitik sört för upprätthållandet av sin solida ekonomiska ställning. Naturligt är därför, att näringslivets målsmän med största misstro betrakta varje åtgärd, vilken — även om så icke är åsyftat — dock i sina konsekvenser tenderar till att genom en minskning av bankernas vinst undandraga själva den grund, varpå bankväsendets soliditet vilar. Ty som för mycket

begärt torde ändå betraktas, att bankernas aktionärer till förmån för ett rent nationalekonomiskt intresse skola avstå en del av sin utdelning. Det torde också vara mycket svårt, för att icke säga omöjligt, att vid en viss tidpunkt, innan den löpande konjunkturens debet och kredit kan överskådas, söka fastställa, huruvida en viss vinst eller en viss marginal är skälig eller icke. I alla händelser påtager sig staten ett stort ansvar genom att häri vilja ingripa reglerande. Och detta ansvar minskas icke därigenom, att de påvisbara missförhållanden, som skulle motivera ett dylikt ingripande, äro av skäligen obetydlig art. Att bankernas bokföringsmässiga nettovinst under de senaste årens exceptionella förhållanden på samma sätt som inom andra områden av näringslivet varit större än tidigare är knappast ägnat att förvåna. Dessa ökade vinster hava emellertid till allra största delen varit av rent konjunkturmässig karaktär och härröra med säkerhet i mycket obetydlig grad från den eventuellt ökade räntemarginalen. Då därtill denna marginal, som ovan visats, sannolikt icke nämnvärt kunnat begränsas, synes det även föga logiskt att med utgångspunkt från bankernas ökade vinster föreslå åtgärder, som sikta till att begränsa räntemarginalen. För övrigt har bankernas utdelningspolitik under senaste år varit än mera konservativ än tidigare (1915—1918 blott 68.9 procent av disponerade vinstmedel mot 82.4 procent under åren 1911—1914), och, då utdelningen till aktionärerna under samma perioder i medeltal blott stigit från 6.2 till 7.1 procent å bankernas samtliga fonder, utgör denna ökning av bankernas dividender en försvinnande bråkdel av den förlust, som genom penningvärdets fall tillskyndats bankernas aktionärer och drabbat dessa hårdare än kapitalplacerare inom kanske någon annan näringsgren under samma tid.

Då enligt vad ovan gjorts gällande, upprätthållandet av ett solitt bank- och kreditväsende måste anses såsom det i förevarande fall för näringslivet viktigaste intresset, synes det också vara av ganska underordnad betydelse, om, såsom vissa av kommittén anförda siffror synes visa, omkostnaderna, speciellt för de större bankerna, varit något högre än som med en sparsam förvaltning varit erforderligt, och i alla händelser kan kammaren omöjligt enbart i den omständigheten, att dessa bankers omkostnader kanske onödigtvis stigit en obetydlighet, se någon som helst anledning till ett statsingripande.

Om kammaren sålunda i denna del instämmer i kommittémajoritetens yrkande, kan kammaren, med hänvisning till vad ovan blivit anført rörande bankernas inlåningsräntor, däremot icke biträda majori-

tetens motivering i fråga om dess förslag om rätt för riksbanken att mot räntegottgörelse mottaga insättningar. Ehuru kammaren sålunda icke kan biträda den angivna motiveringen, vill kammaren dock icke ställa sig avvisande däremot, att riksbanken som ett diskontopolitiskt hjälpmedel, likväl med viss modifikation, tillerkännes sådan inlåningsrätt. Av kommitténs utredning synes nämligen framgå, att riksbankens inflytande på penningmarknaden under senare år försvagats, och då det obestriddigen ligger i näringslivets intresse, att riksbankens normerande inverkan på utlåningsräntorna icke äventyras, anser kammaren att det ur denna synpunkt kan tagas under övertvägande att viss inlåningsrätt medgives riksbanken. Men samtidigt vill kammaren icke fördölja, att denna rätt, åtminstone så länge riksbanken icke har någon kontroll över växelkurserna, kan visa sig vara ett skäligen ineffektivt hjälpmedel. Skall emellertid riksbanken i diskontopolitiskt syfte tilldelas inlåningsrätt, kan denna rättighet praktiskt sett endast få betydelse i sådana fall då riksbanken genom ingripande i penningomsättningen bankerna emellan önskar verkställa en åtstramning på den inre penningmarknaden. Om riksbanken därför skall givas förenämnda rätt, bör denna enligt handelskammarens förmenande förenas med det villkoret, att inlåning endast får ske från banker.»

Handelskammaren i Gävle ingår på en utförlig behandling av föreliggande fråga samt anför därvid:

»Bankkommittén har emellertid förordat en medelväg mellan de av kommitténs reservanter förfäktade meningarna om statens ingripande på bankväsendets område genom att förorda rätt för riksbanken att inlåna medel mot ränta. Man avser att härigenom till förmån för det allmänna ernå en minskning av privatbankernas vinstmarginal, som ansetts alltför stor. Bortsett från den ovan antydda invändning, som hänsynen till statens skatteintäkter i första hand för fram, finner handelskammaren åtskilligt kunna anmärkas mot en sådan anordning.

Det har under den diskussion, som förts i denna fråga, från flera håll framhållits, att en inlåningsrätt för riksbanken ej skulle utöva något som helst inflytande på de privata bankernas inlåningsräntor och har man till stöd härför åberopat, att den förutvarande konkurrensen med sparbanker och med statens egen direkta inlåning ej utövat något väsentligt inflytande på privatbankernas rörelse. Handelskammaren håller jämväl före, att en inlåning i riksbanken ej skall förmå pressa upp inlåningsräntorna för de privata bankerna. Riksbanken förfogar endast

*Handelskam-
maren i
Gävle.*

över ett mycket begränsat antal kontor i landsorten, och inlåningsrörelsen i och för sig kan ej giva anledning till inrättande av ytterligare avdelningskontor. Men även på de platser, där sådana kontor finnas, torde endast få insättare finna med sin fördel förenligt att överflytta sina tillgodohavanden till riksbanken, även om därmed vunnas något högre ränta. Man har att räkna med, att bankernas över hela landet spridda aktieägare var i sin ort helst gynna det företag, av vars vinst de själva hava del, och på många håll äro helt säkert de största insättarna att finna inom ortens bankstyrelser. Den omständigheten, att någon större inlåningsrörelse ej är att förvänta för riksbanken, utgör dock enligt handelskammarens mening ej något skäl för att ej motsätta sig ett sådant förslag. Ett bifall härtill kan lätt nog föra med sig en dyrbar organisation, som ej lämnar något utbyte, och som i varje fall kan komma att inrikta riksbanksledningen på uppgifter, som undanskymma dess ursprungliga och huvudsakliga.

Tänker man sig åter, att en sådan ändring i riksbankens verksamhet skall kunna utöva något inflytande på privatbankernas inlåning, framträda såsom givna följder obestridliga olägenheter. I första hand kommer givetvis de små bankernas vinstmarginal att påverkas. De stora bankerna, vilkas ökade vinst och maktställning väl givit anledning till förslaget, torde hava större möjligheter att med samma eller lägre inlåningsränta konkurrera med riksbanken, och en säkerligen ej avsedd fara för ytterligare nedpressning av småbankernas rörelsevillkor blir följden. Antages åter, att även storbankerna nödgas böja sig för riksbankens direktiv härutinnan, uppstår frågan, om dessa banker också skola i fortsättningen lojalt följa riksbankens anvisning i fråga om utlåningsräntornas storlek. Det ligger nära till hands att antaga, att en höjning av utlåningsräntorna blir den utväg, varigenom vinstmarginalens bredd kommer att upprätthållas. Och lika säkert är, att det blir den svagare krediten, som höjningen i första hand går ut över, den kredit, vars bättre tillgodoseende varit en av anledningarna till det framförda förslaget om inrättande av en statens affärsbank. Men till dess undsättning kan riksbanken ej gärna komma, om dess verksamhet avser att genom konkurrens hålla nere privatbankernas inflytande. Enda möjligheten för riksbanken att möta en räntehöjning på utlåningen är uppenbarligen att konkurrera med lägre räntor, d. v. s. att bedriva den utlåning, som hittills hållits tillbaka och som leder utvecklingen mot en statlig affärsbankrörelse. Det är för övrigt svårt att förstå, hur en sådan utveckling över huvud taget skall kunna undvikas, om riksb-

banken skall låna in medel mot ränta. De sålunda inlånta medlen kunna av lätt förklarliga skäl icke ersätta de medel, staten upplånar på längre tid genom obligationsemissioner. Kapital, som riksbanken mottager på uppsägning, måste hållas tillgängligt i rörliga valutor. Då det väl ej kan ifrågakomma att använda dessa medel för ändamål, som hittills tillgodosetts genom sedelutgivning, d. v. s. genom räntefri inlåning, är väl enda möjligheten att låna ut medlen till allmänheten. Här må för övrigt påpekas, att vid riksbankens inlåning en övre räntegräns måste hållas, om riksbanken ej till skada för statsverket skall konkurrera med statens obligationsemissioner.

Då handelskammaren sålunda ej funnit något vägande skäl för en utvidgning av riksbankens verksamhet i antydd riktning men väl många skäl emot, vill handelskammaren för sin del ansluta sig till den minoritet inom bankkommittén, som avstyrkt varje utvidgning av statens bankverksamhet i konkurrens med privatbankerna.»

Övriga handelskamrar avstyrka det föreliggande förslaget. Stockholms, Gottlands samt Västergötlands och norra Hallands handelskamrar åberopa härvid huvudsakligen de skäl, som av professor Cassel anförts i hans särskilda yttrande. Två ledamöter av Stockholms handelskammare äro emellertid av skiljaktig mening och tillkännagiva sin anslutning till förslaget i fråga. Smålands och Blekinge handelskammare samt handelskamrarna i Göteborg och Karlstad ävensom handelskammaren för Örebro och Västmanlands län anse den föreslagna inlåningsrätten obehöblig eller utan större betydelse för de därmed avsedda ändamål.

*Stockholms
m. fl. handels-
kamrar.*

Enligt vad av den lämnade redogörelsen framgår, voro redan vid tillkomsten av nu gällande riksbankslag meningarna starkt delade i fråga om lämpligheten av det förbud mot inlåning mot ränta, som föreslogs i propositionen till 1897 års riksdag. Riksdagens andra kammare uttalade sig för en bestämmelse av det innehåll, som 1917 års bankkommitté nu föreslår. Jämväl sedermera har frågan om införande av rätt till inlåning mot ränta flera gånger i riksdagen framförts.

*Departements-
chefen.*

Bankkommitténs förslag, enligt vilket möjlighet skulle beredas riksbanken att medgiva räntegottgörelse för medel å depositionsräkning, har motiverats med två skäl. Dels skulle en sådan befogenhet kunna vara ett hjälpmedel för riksbanken vid fyllande av dess funktion att

upprätthålla landets valuta, dels skulle inlåningsrätten kunna brukas i syfte att inverka reglerande på privatbankernas inlåningsränta och därmed minska marginalen mellan ut- och inlåningsränta. Det torde icke kunna bestridas, att riksbanken under en tid, då en åtstramning på penningmarknaden är önskvärd och diskontot fördenskull bör hållas högt, skulle kunna giva förstärkt effekt åt en höjning av utlåningsräntan genom att själv draga till sig penningar medelst beviljande av ränta på deposition. Båda de nämnda åtgärderna, höjning av diskontot och inlåning mot ränta, skulle verka därhän, att riksbanken kunde bli i tillfälle att minska sedelstocken och sålunda skydda valutans värde. I den mån riksbankens inlåningsrätt skulle kunna medföra en minskning av marginalen mellan privatbankernas ut- och inlåningsränta genom en höjning av den sistnämnda, synes även en sådan verkan av den föreslagna lagändringen vara av stort värde, såsom ägnad att främja sparatet och därmed tillgången på kapital, samtidigt som en del av den vinst, privatbankerna bereda sig av en vid marginal, skulle komma allmänheten till godo. Ej heller eljest synas övertygande skäl vara anförda mot lämpligheten av kommitténs förslag.

I likhet med herrar fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret samt bankinspektionen är jag sålunda beredd att tillstyrka en lagändring i berörda syfte.

I detta sammanhang anser jag mig även böra föreslå sådan ändring i 30 § riksbankslagen, att verkan av konkurs beträffande behörigheten att vara fullmäktig i riksbanken inskränkes till den tid, under vilken konkurstillståndet varar. Liknande inskränkning i verkan av konkurs har tidigare gjorts i fråga om behörighet att utöva åtskilliga andra allmänna uppdrag.

Jag har inom finansdepartementet låtit i överensstämmelse med det ovan anförda upprätta förslag till lag om ändrad lydelse av 16 och 30 §§ i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank, vilken förstnämnda lag är avsedd att träda i kraft genast efter utfärdandet.

Sedan föredragande departementschefen härefter uppläst ovan nämnda lagförslag, hemställde departementschefen, att Kungl. Maj:t måtte i proposition till riksdagen föreslå riksdagen att antaga berörda förslag.

Denna hemställan, som biträdades av statsrådets övriga ledamöter, behagade Hans Maj:t Konungen bifalla; och skulle till riksdagen avlätas proposition av den lydelse, bil. litt. . . . vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Birger Looström.

Bilaga.**Yttrande av professor Knut Wicksell angående riksbankens inlåningsränta.**

I.

Vår riksbank liksom överhuvud en modern centralbank har *tre* funktioner:

1. Att tillhandahålla allmänheten och rörelsen ett på samma gång *fullgott* och *tillräckligt mynt*, det vill säga ett betalningsmedel, som varken genom sin överflödande mängd bringar varor och förnödenheter att stiga till svindelpris, ej heller genom sin alltför stora knapphet kommer dem att sjunka till vanvärde. Under normala förhållanden och särskilt vid upprätthållandet av en för alla länder gemensam metallisk myntfot äro dessa båda möjligheter naturligtvis inestängda inom jämförelsevis trånga gränser utan att dock helt försvinna.

2. Att vid sidan av de övriga bankerna och penninginstituten till affärslivets gagn *förmedla krediter* mellan långgivare och låntagare, mellan dem, som genom sin sparverksamhet skapa fritt kapital, och dem, som äro i stånd att giva detta kapital en produktiv användning.

3. Att tjäna som inkomstkälla för staten, eller i de länder, där dess rörelsekapital helt eller delvis befinner sig i privat ägo — för sina aktieägare.

Av dessa tre funktioner är den första tvivelsutan eller har åtminstone hittills varit den viktigaste och för en centralbank mest karaktäristiska. I avseende på den *andra* i ordningen träder centralbanken under normala tider mera i skuggan för de enskilda bankerna; endast i tider av oro och bristande förtroende på penningmarknaden träder den åter fram för att genom sin i staten mer eller mindre garanterade kredit stödja den vacklande enskilda krediten. Men även denna dess verksamhet utgör, såsom man lätt inser, i huvudsaklig mån en del, och en mycket viktig del, av dess först omnämnda funktion: upprätthållandet av landets valuta i värde och köpkraft.

Den *tredje* uppgiften slutligen måste anses såsom i alla avseenden sekundär och underordnad. Den vinst på några miljoner, som riks-

banken arligen förmår avleverera till statsverket, är naturligtvis välkommen, såvida den kan stå tillsammans med ett ändamålsenligt uppfyllande av de båda förstnämnda funktionerna, eller snarare uppstår såsom ett slags biprodukt av detta; däremot bör den utan tvekan uppoftas, så snart den i något avseende eller vid något tillfälle skulle ställa sig hinderande i vägen för de båda andra, ojämförligt viktigare funktionernas rätta skötande. Särskilt får ju upprätthållandet av landets valuta betraktas såsom en direkt *statsfunktion*, vilken samhället, om så erfordras, borde åtaga sig även utan allt hopp om vinst, ja även med utsikt till en eventuell förlust, som finge täckas med andra statsmedel. Denna princip har för länge sedan kommit till användning vid tillhandahållandet genom statens försorg av *hårt mynt*, vilket numera, åtminstone vad huvudmynten beträffar, sker utan nämnvärd vinst för staten, ja i vissa länder, Storbritannien och Förenta staterna, direkt på dess bekostnad. I själva verket består statsdriftens företrädare framför privatdrift på penningväsendets liksom överhuvud på det ekonomiska området *endast och allenast* däri, att staten icke med nödvändighet behöver eftersträva direkt vinst på de företag den leder, utan i varje fall kan välja det tillvägagående, som lovar att medföra största möjliga *nationalekonomiska gagn*.

II.

Frågan om beviljandet av inlåningsränta på depositioner bör nu betraktas från envar av ovannämnda synpunkter. I fråga om den första av dessa, upprätthållandet av valutan, har i det hela ingenting annat satts i fråga, än att centralbanken, när den för att befria rörelsen från ett överflöd av omsättningsmedel ansenligt höjer sin utlåningsränta, skulle kunna ge förstärkt effekt åt denna sin åtgärd genom att själv draga till sig penningar medels beviljande av ränta på deposition. I verkligheten förekommer detta, ehuru i en förklädd form, redan nu. När den engelska banken befinner sig i denna situation, så plägar den i öppna marknaden försälja eller »reportera» consols för att sedermera återköpa dessa; denna operation innebär då i regeln detsamma som ett inlån under mellantiden av penningar mot ränta. Kunde man närmare analysera de åtgärder, som av andra centralbanker vid liknande tillfällen företagas, skulle det måhända visa sig, att även dessa i verkligheten förfara på samma sätt, men lika bra eller bättre synes då vara, om under sådana omständigheter banken direkt mottager pengar på deposition (eller upp- och avskrivning) mot ränta.

Under nuvarande förhållanden, då en successiv minskning av den

abnormt uppdrivna sedelcirkulationen torde vara en oundgänglig förutsättning, om vi skola kunna komma ut ur den olycksaliga varuprisstegring som på ett rent av olidligt sätt förrycker alla ekonomiska relationer, skulle efter vad det synes mig, jämte bibehållandet av ett högt diskonto, beviljandet av en tillräcklig inlåningsränta på deponerade penningar vara det mest adekvata medel, som från riksbankens sida för sagda ändamål kunde tillgripas.

Att den skulle medföra en anseelig minskning — åtminstone bokföringsmässigt sett — av denna vinst är visserligen obestriddigt. Icke blott skulle riksbankens ränteinkomst i motsvarande grad minskas — men detta är ju oundvikligt, om man över huvud vill minska sedelstocken — utan en del av de nu på giroräkning inestående medel skulle måhända överflyttas på depositionsräkning under det att riksbanken bleve sittande med sitt nu innehavda, onödigt stora guldförråd, som för närvarande endast med förlust skulle kunna avyttras. Å andra sidan stiger ju realvärdet av bankens ränteinkomster samt egna tillgångar, då penningvärdet stiger och varuprisen falla, vadan förlusten, som sagt, delvis endast bleve en bokföringsmässig sådan.

Men i varje fall kan, efter vad det synes mig, en dylik post på några miljoner, eller om det så vore några tiotal miljoner kronor på intet sätt komma i betraktande, när det gäller förmånen för hela landet av att vända tillbaka till ordnade ekonomiska förhållanden, såsom före kriget, med återställande av det penningens värde och köpkraft, som faktiskt legat till grund för det stora flertalet ännu bestående löneavtal, enskildas såväl som statens, för alla affärsuppgörelser på längre tid, amorteringslån, obligationslån, förlagslån, in-teckningslån, livförsäkringar m. m. liksom för alla stiftelsers och understödsfonders verksamhet.

Jag förmår därför icke se annat än att den ifrågavarande åtgärden — rätt för riksbanken att mottaga medel på deposition mot ränta — på det kraftigaste är att tillstyrka, i alla händelser såsom en undantagsåtgärd under nu rådande förhållanden.

Jag vill tillägga, att denna fråga väl kan något kompliceras, men i det hela icke skiftar karaktär, om tillika *staten* uppträder såsom lånesökande på marknaden. Det viktigaste borde nämligen för närvarande vara, att staten icke genom manipulationer med bankerna bereder sig tillfälle till lån mot *lägre* räntefot, än som motsvarar den verkliga ställningen på kapitalmarknaden, något som ofelbart leder till ny inflation. Även detta torde, på sätt jag i diverse tidnings- och tidskriftsartiklar

utvecklat, i ej ringa mån motverkas, om riksbanken jämte hållandet av ett högt diskonto beviljar en tillräckligt hög ränta på inlån.

III.

En helt annan fråga, vars besvarande väl för närvarande icke brådskar, men som i stället förtjänar det allvarligaste övervägande för framtiden är den, huruvida riksbanken genom ett habituellt beviljande av ränta på inlån bör även under normala förhållanden taga i sin hand en större del av *kreditförmedlingen* inom landet, än nu kan sägas vara fallet. Att den fullkomligt väl är *i stånd* till detta, kan väl icke bestridas. Ju högre den sätter sin inlåningsränta i förhållande till sitt eget diskonto, desto mer minskas för de övriga bankerna och penninginstituten marginalen för en vinstgivande in- och utlåning, och en desto större del kommer alltså på riksbankens anpart av alla sådana låneoperationer, som genom sin frihet från speciella risker eller sin övriga karaktär över huvud lämpa sig för en anstalt, där ämbetsmannarutinen enligt sakens natur är förhärskande. Att de övriga bankerna skulle ha något slags privilegium eller naturligt företräde med hänsyn till inlåning från allmänheten, vadan riksbanken icke borde bjuda dem konkurrens på detta område, synes mig vara ett skäligen ogrundat tal. Faktiskt är ju riksbanken vår äldsta bank, det är alltså tvärtom privatbankerna som bjudit riksbanken konkurrens och slutligen med lagstiftningens tillhjälp alldeles trängt den bort från detta slags verksamhet.

Att allmänheten och affärslivet kunde ha stort gagn av ifrågasatta arrangemang synes mig likaledes självklart. Ju högre inlåningsräntan sättes, desto mera uppmuntras sparverksamheten, och tillgången på kapital blir desto rikligare, vilket i sin ordning bör föranleda till en permanent sänkning av utlåningsräntan, intill dess spänningen mellan räntesatserna endast bleve tillräcklig att täcka bankernas omkostnader och risk. Det är också klart, att ju större del av landets affärsliv, som samlar sig i riksbankens hand, desto större blir dess makt över penningmarknaden. Den bör härigenom lättare bli i stånd både att genom ett tidigt höjande av räntesatserna under en uppsvingstid förebygga överspekulation och kriser och att genom ett energiskt nedsättande av dem, när konjunkturerna gå nedåt, motverka den kring sig gripande modlösa stämningen under en depressionstid.

Däremot torde man böra ställa sig mycket skeptisk till den här och var framskymtande förhoppningen, att riksbanken genom att upptaga inlåningsrörelse mot ränta skulle komma att tillägna sig en ansen-

lig del av de övriga bankernas nuvarande *vinster*. Detta synes föga troligt. Den skulle utan tvivel kunna i betydlig mån *minska* dessa vinster, men icke genom att för egen del lägga beslag på dem utan genom att *överföra dem till allmänheten* i den dubbla formen av höjda inlånings- och sänkta utlåningsräntor. Skulle därjämte riksbanken bevilja ränta jämväl på upp- och avskrivningsräkningar, så är det ganska sannolikt, att en stor del av de utlånta medel, som nu strax utdragas i form av sedlar, skulle förbli innestående på låntagarens konto för att först efter hand genom checker och giro överföras på andra personers konton; med andra ord checkrörelsen skulle i betydlig utsträckning träda i sedlarnas ställe, vilket naturligtvis komme att minska riksbankens vinst på samma gång som det ökar dess omkostnader.

Sistnämnda omständighet har kommit en del nationalekonomer, såsom professor Brisman att utdöma hela checkväsendet såsom en oekonomisk omsättningsform, men jag föreställer mig, att den reda och översikt över bankkundernas affärsförhållanden, som det är ägnat att skänka, till god del bör uppväga olägenheten av de något ökade kostnaderna. Vad åter vinstsynpunkten i det hela beträffar, så måste den, som sagt, när det gäller ett statsinstitut, anses som en helt och hållet underordnad synpunkt, då den vinst, som icke längre tillfaller statsverket i stället på ett kanhända långt effektivare sätt direkt kommer allmänheten tillgodo medels liberalare in- och utlåningsvillkor.

Ehuru alltför litet inne i det praktiska affärslivet för att här kunna uttala något säkert omdöme, antar jag dock, att det för affärsmännen måste skänka en känsla av ökad trygghet, om ledningen av kredit- och penningväsendet odisputabelt ligger i händerna på en anstalt, som dels under oroliga förhållanden har hela statens kredit att falla tillbaka på och dels genom sin sammansättning mindre bör vara utsatt för frestelsen att giva vika för tillfälliga eller enskilda intressen. Koncentration är all bankrörelses själ, men när koncentrationen når den omfattning, att den, såsom både i vårt och andra länders bankväsen alltmera skett, börjar antaga monopolistiska eller syndikalistiska former pekar den enligt min uppfattning ovillkorligen på *stats-regi* såsom det enda fullt rationella systemet.

Den för ögonblicket aktuella frågan åter rör *regleringen av vår valuta*, och i det avseendet synes mig den påtänkta åtgärden att åt riksbanken återgiva dess rätt att mottaga penningar på deposition mot räntegottgörelse utan tvekan böra förordas att ju förr dess hellre träda i verksamhet. På samma gång borde då *syftet* med denna åtgärd klart

framhållas och tillika inskärpas, att detta syfte måste fullföljas utan någon ängslig hänsyn till dess inverkan på riksbankens vinst. I motsatt fall kan man nämligen befara, att bestämmelsen i fråga skulle förbli en död bokstav, ungefär på samma sätt som fallet tyckes ha blivit med riksbankens nuvarande rätt att för *vissa firmor* bevilja ränta för medel innestående på upp- och avskrivningsräkning.